

Na osnovu člana 20. Statuta Općine Trnovo ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj: 25/05), i člana 105. Poslovnika o radu Općinskog vijeća Trnovo ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj: 25/05), Općinsko vijeće Trnovo na 27. Sjednici održanoj dana 19.06.2007.godine, d o n o s i

STRATEGIJU RAZVOJA OPĆINE TRNOVO

2007 - 2011

Trnovo, juni 2007.godine

SADRŽAJ

1.1	GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNI RESURSI	3
1.1.1	Geografski položaj	3
1.1.2	Klima	3
1.1.3	Vodeni resursi	3
1.1.4	Zemljište	4
1.1.5	Biljni svijet	4
1.1.6	Životinjski svijet	5
1.1.7	Šume	6
1.1.8	Prirodno i kulturno – historijsko nasljeđe	6
1.2	DEMOGRAFSKA SLIKA I TRŽIŠTE RADA	14
1.3	EKONOMSKA SITUACIJA	17
1.3.1	Industrija	17
1.3.2	Poljoprivreda	18
1.3.2.1	Iskorištenost zemljišta	18
1.3.2.2	Nivo proizvodnje	18
1.3.2.3	Stočarstvo i druga animalna proizvodnja	20
1.3.3	Šumarstvo	21
1.3.3.1	Stanje šumskog fonda državnih šuma	21
1.3.3.2	Stanje šumskog fonda u privatnim šumama	23
1.3.4	Turizam	24
1.4	INFRASTRUKTURA	27
1.4.1	Putne komunikacije	27
1.4.2	Komunalna infrastruktura	28
1.4.2.1	Vodosnabdjevanje	28
1.4.2.2	Telekomunikacije	29
1.4.2.3	Sistem snabdjevanja električnom energijom	30
1.4.2.4	Sistem kanalizacije i otpadne vode	30
1.4.3	Ekologija	30
1.4.3.1	Uklanjanje čvrstog otpada i upravljanje otpadom	31
1.5	SOCIJALNA INFRASTRUKTURA	32
1.5.1	Obrazovanje	32
1.5.2	Zdravstvo	33
1.5.3	Socijalna zaštita	33
1.5.4	Kultura i sport	34
1.5.4.1	Kultura	34
1.5.4.2	Sport	35
1.6	LOKALNA UPRAVA I NJENI PARTNERI	35
1.6.1	Lokalna Uprava	35
1.6.2	Javnost rada i transparentnost	37
1.6.3	Organizacija i struktura	37
1.6.4	Budžet	38
1.6.5	Nevladine organizacije, klubovi i fondacije	39
2.1	SWOT ANALIZA	40
2.2	VIZIJA OPĆINE TRNOVO	42
2.3	STRATEŠKI PRAVCI	42

1 SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA

1.1 GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNI RESURSI

1.1.1 Geografski položaj

Općina Trnovo se nalazi oko 30 km jugoistočno od Sarajeva. Prije rata, Općina je zauzimala površinu od 451 km², dok je nakon Dejtonskog sporazuma, njena površina smanjena i sada iznosi 337 km².

Nalazi se na nadmorskim visinama između 650 i 2 080 metara, a prosječna visina je 900 metara. Trnovo je locirano na planinskim obroncima Bjelašnice, Igmana, Visočice, Treskavice i Jahorine.

Na području Općine živi oko 1747 stanovnika u 56 naseljenih mjesta sela i zaseoka. U sklopu Općine organizirane su 4 mjesne zajednice (MZ Šabići, MZ Dejčići, MZ Trnovo i MZ Delijaš.).

1.1.2 Klima

Općinu karakteriše kontinentalna klima, koja sa porastom nadmorske visine prelazi u oštru planinsku klimu alpskog tipa.

Osnovne karakteristika su oštre zime (apsolutne minimalne temperature od 24°C do 34°C ispod nule) i kratka i topla ljeta (apsolutne maksimalne temperature od 30°C do 36°C). Prosječna godišnja količina padavina je od 1100 do 1500 l/m².

Srednja godišnja temperatura zraka u Trnovu iznosi 7,3°C. Najtopliji mjesec je juli sa srednjom temperaturom oko 16°C, a najhladniji januar sa srednjom temperaturom oko -2,4°C. Maksimalne vrijednosti temperatura u ljetnom periodu se kreću oko 35°C, a minimalne zimske dostižu i do -30°C. Srednja mjesečna količina padavina se kreće od 75 do 160l/m². Najveće količine padavina su u novembru i decembru, a najmanje u julu i avgustu, što je posljedica uticaja mediteranskog režima padavina u ovom području, premda je prisutan i proljetni maksimum u martu i aprilu.

Maksimalna visina snježnog pokrivača iznosi 107 cm, a prosječan broj dana sa snježnim pokrivačem iznosi 106. Idući prema višim kotama Općine Trnovo, snježni pokrivač može dostići i do nekoliko metara, naročito na onim mjestima koja su izložena vjetru, gdje se stvaraju smetovi. Također, broj dana sa snježnim pokrivačem raste sa nadmorskom visinom, tako da na većim kotama, pogotovo u hladnijim godinama, može dostići i preko 200 dana (broj dana sa snježnim pokrivačem preko 10 cm u višim područjima planine Treskavice može iznositi i preko 150).

Pojava magle je najčešća u hladnijem dijelu godine, dok je u ljetnim mjesecima veoma rijetka.

Ruža vjetrova pokazuje izrazitu dominaciju južnih i sjevernih pravaca, pa je i srednja brzina vjetra iz ovih pravaca najveća. Ovakav oblik ruže vjetra je uslovljen pravcem toka rijeke Željeznice, pošto vjetar kao pojava u prizemnim slojevima atmosfere zavisi od orografije terena.

Napomenimo da srednja brzina vjetra raste sa nadmorskom visinom, tako da u višim oblastima planine Treskavice prosječne vrijednosti mogu iznositi i do 10 m/s, a maksimalne brzine i do 40 m/s. Takođe, oblik ruže na višim kotama je drugačiji, sa većom zastupljenošću ostalih pravaca vjetra.

1.1.3 Vodeni resursi

Općina Trnovo obiluje izuzetno čistim izvorima pitke vode, te riječnim tokovima Željeznice, Crne Rijeke, Bijele Rijeke, Rakitnice, kao i tri planinska glacialna jezera.

Na teritoriji Trnova je vododjelnica Jadranskog i Crnomorskog sliva. Općina Trnovo ima potencijal da iz svojih vodnih resursa, snabdijeva više od milion stanovnika kvalitetnom pitkom vodom.

Vode Željeznice, Crne i Bijele Rijeke teku prema Crnom moru, a Rakitnica se ulijeva u Neretvu čijim koritom otiče u Jadranskom more. Na svom putu provlači se živopisnim kanjonom dužine 20km čija netaknuta priroda predstavlja pravu turističku atrakciju za rijetke posjetioce. Njezine vode u slapovima se razbijaju o strme stijene pri čemu se rasprše u milione sitnih čestica koje lebde u zraku i doprinose stvaranju velike koncentracije ozona, te ovo područje predstavlja pravu vazдушnu banju u neposrednoj blizini Sarajeva.

1.1.4 Zemljište

Područje Općine Trnovo je relativno velika površina u odnosu na površinu Kantona Sarajevo, tako da Općina Trnovo sa površinom 337 km² participira sa 1/4 površine Kantona Sarajevo.

Ovo područje se karakteriše kao ekološki čista sredina, a što se ogleda u čistoći vode, zraka te očuvanju prirodnih svojstava zemljišta.

U poljoprivredi ovog područja zastupljena je tradicionalna proizvodnja ekstenzivnog tipa, gdje je upotreba hemikalija u procesu proizvodnje zanemarljivo niska, tako da u zemljištu nema pesticida, niti teških metala. Takođe, ovaj prostor predstavlja jednu «izolovanu», čistu sredinu bez prisustva unutrašnjih, a i spoljnih zagađivača.

Pregled površina zemljišta po kulturi korištenja:

RB	Struktura korištenja zemljišta	Državno vlasništvo ha	Privatno vlasništvo ha	UKUPNO ha
1.	Oranice	43	1.166	1.209
2.	Šumsko tlo	17.368	1.023	18.391
3.	Voćnjaci	3	75	78
4.	Livade	417	3.820	4.237
5.	Pašnjaci	5788	1.060	6.848
6.	Neploidno tlo	487	12	499
	UKUPNO	24.106	7.156	31.262

1.1.5 Biljni svijet

Na prostoru Općine Trnovo procjenjuje se da egzistira 2/3 biljnog svijeta Bosne i Hercegovine (oko 3000 taksona), koji su organizirani u oko 200 ekoloških sistema nivoa asocijacija, 88 nivoa vegetacijske sveze i podsveze, 50 vegetacijskih redova, 27 sistema nivoa vegetacijske klase.

U vegetacijskom pogledu, ovo područje pripada oblasti sa najvišim stupnjem vegetacijske i ekološke raznolikosti.

Na travnatim površinama koje se protežu uz date rijeke, zatim na livadama i pašnjacima nalazimo različite vrste ljekovitog bilja. Najpoznatije među njima su: Colchium autumnale (mrazovac), Hypericum perforatum (kantarin), Equisetum arvense (preslica), Mentha piperita (nana), Matricaria chamomilla (kamilica), Atropa belladonna (velebilje), Genitiana lutea (lincura), Achillea millefolium (kunica), Thimus serpyllum (majčina dušica) i druge. Među navedenim vrstama Mentha piperita (nana) i Matricaria chamomilla (kamilica) se mogu plantažno uzgajati.

Mnogim stranim i domaćim naučnicima i ljubiteljima prirodnih ljepota pažnju su privukle brojne endemične i reliktno biljke. Od velikog broja iz ove skupine nabrojati ćemo samo nekoliko: bosanska mišjakinja, dinarski

rožnac, Sendtnerov pucavac, planinski jablan, dinarska kandilka, narcisocvijetna šumarica, planinski ljutić, bosanska repnica, planinska ljubica, dvocvijetna ljubičica, šumski ljiljan, bosanski ljiljan, đurđica, bosanski kačun i mnoge druge.

Između ostalog čitavo područje je bogato ljekovitim, jestivim, aromatičnim i vitaminskim biljkama. Iz ove skupine treba navesti malinu *Rubus idaeus*, kupinu *Rubus sp.*, divlje ruže, kantarion žuti, kantarion crveni, macina trava ili odoljen razne vrste metvice ili nane, dobričica, majčina dušica, iva trava i mnoge druge koje su ujedno i medonosne.

Ljekovito bilje svojom raznolikošću, fiziološko-farmakološkim djelovanjem, te kvantitetom zdrave sirovine, pruža neslućene mogućnosti u nastavku razvoja zdravstvenog i edukacionog turizma, a naročito u pokretanju proizvodnje najšireg spektra fitofarmaka. Dosadašnja istraživanja na ovom prostoru potvrdila su blizu 600 ljekovitih, jestivih, vitaminskih i aromatičnih samoniklih biljaka.

Visok nivo ukupne biološke raznolikosti ovog prostora, uvjetovao je razvoj mnoštva predstavnika trećeg carstva u okviru živih organizama, jednog od najmanje poznatih u planetarnim razmjerama, carstva gljiva.

Svojom raznovrsnošću, posebno plijene pažnju ljubitelja prirode i gljivara, kao i naučnika različitih profila, pečurkaste gljive ili makromicete sa širokim spektrom oblika i boja svojih plodonosnih tijela.

Od ranog proljeća pa sve do najkasnije jeseni, u šumama, livadama, i na obradivim površinama, rastu mnoge vrste makromiceta, među kojima su većinom jestive i ljekovite iako postoje i gljive sa istraženim fiziološkim djelovanjem, odnosno otrovne gljive kako se popularno zovu u narodu. Njihov broj je zanemarljiv u odnosu na jestive gljive. Mnoge od njih su sa najvišim nutricionim vrijednostima.

1.1.6 Životinjski svijet

Konzumentska komponenta je, također, veoma raznovrsna. Čine je na desetine sisara, oko 70 vrsta ptica iz 28 porodica, nekoliko vrsta gmizavaca i vodozemaca, 130 vrsta leptira iz 32 porodice, te mnogi drugi manje poznati organizmi.

Čitavo trnovsko područje oduvijek je bilo poznato po brojnim vrstama životinja. Ono je posebno bilo atraktivno i bogato tkz. krupnijom (lovnom) faunom, o čemu govore brojni putopisci, pjesme, motivi sa stećaka i drugi izvori. Još su austrijski putopisci u ovom području otkrili pravi «lovni Eldorado» sa bogastvom medvjeda, vukova, divljih svinja, divokoza, srna, tetrijeba, kao i bogastvo sitnije divljači: lisica, zec, lještarka, jarebica, šljuka, te divljih ptica močvarica na jesenskom i proljetnom preletu i boravku. Tu je i veoma bogata fauna vodozemaca, gmizavaca, ptica, insekata i drugih formi života.

Prostor općine Trnovo predstavlja idealno stanište za mnogobrojne vrste sitne i krupne divljači. Prije svega treba istaći da je ovaj prostor poznat po zastupljenosti divokoze divljači, uglavnom na masivima planine Treskavice, tako da općina Trnovo u ovom pogledu, spada među rijetke u BiH pa i šire. Pored toga, gotovo cijelo područje općine predstavlja lovište za srneću divljač, medvjeda, zeca, vuka, lisicu, kao i neke druge vrste divljači. Ni pernata divljač nije tako nezastupljena na ovim prostorima, od čega je možda najinteresantnije spomenuti znatnu zastupljenost divlje patke.

Sve prethodno ukazuje da je područje općine Trnovo idealan prirodni ambijent za razvoj sportskog lova, ali i za razvoj lovne privrede kao jednog od segmenata cjelokupne privrede općine.

1.1.7 Šume

Na području Općine Trnovo razvile su se, zavisno od nadmorske visine geološkog supstrata i tipova zemljišta, slijedeće klimatogene zajednice:

- šume hrasta kitinjaka i običnog graba,
- brdske šume kitinjaka,
- šume bukve brdskog pojasa,
- šume bukve i jele,
- subalpinske šume,
- klekovina krivulja.

Na području Općine Trnovo neki izdvajaju tri pojasa, i to: lisičarski, četinarski i travni. Lisičari dopiru do 1300 m nadmorske visine, dok se četinari vide do 1600 m. Ovo je gornja granica visoke šume, koja sa povećanjem visine prelazi u klekovinu ili je većim dijelom zamjenjuje travni sprat. Najviši planinski grebenovi prekriveni su travnim pokrivačem ili su najčešće gole krške stijene. Prema tome, visinu šumskih pojaseva uslovljava geološki sastav, reljef i klima.

Na općini Trnovo, osim državnih šuma, kojima gazduje javno kantonalno preduzeće "Sarajevo šume", znatne površine su i pod privatnim šumama. Privatnim šumama upravljaju njihovi vlasnici u skladu sa Zakonom o šumama, podzakonskim propisima, propisima kantona i odredbama šumskogospodarske osnove. Kantonalno ministarstvo, putem kantonalne uprave za šume obavlja stručne poslove u pogledu gospodarenja privatnim šumama. Pod navedenim poslovima podrazumijeva se doznaka, primanje i premjeravanje, izdavanje otpremnog iskaza, planiranja šumsko-uzgojnih radova, čuvanje i zaštita šuma. Šumsko-gospodarska osnova za privatne šume i šumska zemljišta na području općine Trnovo donesena je 01.01.1985. godine za period važnosti od 10 godina, tj. do 31.12.1994. godine. Kao što je vidljivo period važnosti šumsko-gospodarske osnove odavno je istekao, tako da se privatnim šumama upravlja na osnovu godišnjih planova gazdovanja.

Jedan od osnovnih zadataka za ostvarivanje ciljeva gazdovanja sa šumama je da se putem sječivih zahvata poboljša njihovo kvalitetno stanje, da se stvore uslovi za povećanje prirasta, a time i prinose šuma i da se poboljša reproduktivna sposobnost zemljišta. Visoke šume u vlasništvu građana su dosta usitnjene po katastru. Na području općine Trnovo F.BiH. oko 68% od ukupne površine zauzimaju izdanačke šume, što je jako nepovoljno u odnosu na visoke šume. Državnim šumama i šumskim zemljištem upravljaju Federalna uprava i kantonalne uprave pod uslovima utvrđenim Zakonom o šumama. Federalno ministarstvo ugovorom prenosi poslove gospodarenja šumama i šumskim zemljištem kantonalnim ministarstvima. (Član 48 i 49. Zakona o šumama).

1.1.8 Prirodno i kulturno – historijsko nasljeđe

Predratna Općina Trnovo se prostirala na površini od 451 km². Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, ova Općina je imala 6996 stanovnika, od kojih je više od dvije trećine živjelo u naseljima Trnovu i Kijevu, a ostatak u okolnim selima. U posljednjih par decenija je izražen trend migriranja stanovništva prema Sarajevu, što utiče na stalno smanjenje ukupne populacije u ovom regionu.

Regija Trnova je stalno naseljena još od srednjeg vijeka. Bogumilska tradicija je prisutna u ovom regionu, te se ovdje mogu naći razni impozantni spomenici ove civilizacije u široj regiji Trnova. Područje općine

karakteriše veliki broj arheoloških nalazišta, dobro očuvanih nekropola stećaka koja se prostiru uz srednjovjekovna naselja i kamenolom.

Trnovo je poznato po netaknutoj prirodi, čistoj vodi i prelijepim planinskim predjelima Bjelašnice, Treskavice, Jahorine, Visočice i Igmana sa prosječnom nadmorskom visinom od oko 900 metara. Tokom XIV Zimskih Olimpijskih igara 1984 godine, gotovo polovina svih sportskih događaja su se odigrali u regiji Trnova.

Primarni izvori prihoda za većinu porodica prije rata su bile fabrike u gradu. Ove fabrike su osiguravale održiv prihod za mnoge porodice. Agrikultura je bila drugi glavni izvor prihoda i većina proizvoda se prodavala u Sarajevu ili za personalne potrebe.

Nakon potpisivanja Dayton-skog mirovnog sporazuma između Bosne i Hercegovina, Jugoslavije i Hrvatske, Opština Trnovo je podijeljena na Općinu Trnovo koja pripada Federaciji BiH i Opštinu Trnovo u Republici Srpskoj. Oko 70% prijeratne teritorije je pripalo federalnom dijelu, dok je ostatak pripao RS-u. Gotovo sva populacija Trnova su imali status izbjeglica u toku rata. Industrijska postrojenja su razrušena a naselja i kuće opustošeni, što je kreiralo katastrofalnu socijalnu i ekonomsku situaciju.

Područje Općine Trnovo zauzima prostor uz rijeku Željeznicu do oboda planina: Bjelašnice, Treskavice, Visočice i Jahorine. To je brdovito zemljište sa prosječnom nadmorskom visinom od 1000 metara, a vrh Bjelašnice i Treskavice je na nadmorskoj visini iznad 2000 metara. Cijeli prostor ispresijecan je brojnim manjim rijekama i potocima.

U arheološkoj literaturi ovaj kraj nije često spominjan, samo u vezi sa nekoliko gradina, tumila i pojedinačnih slučajnih rimskih nalaza. Više zanimanja pokazali su istraživači srednjovjekovnih nekropola stećaka.

Područje općine karakteriše veliki broj arheoloških mjesta, dobro očuvanih nekropola stećaka koja se prostiru uz srednjovjekovna naselja i kamenolom, a redovno su postavljana pokraj ondašnjih, a i današnjih puteva, na humkama i zarovima. U odnosu na tehniku obrade kamena i način ukrašavanja stećci imaju veoma različite kvalitete umjetničko - estetske vrijednosti. To govori o dugom vremenskom trajanju kulture stećaka i o djelovanju majstora iz raznih sredina. Mnoga su znamenita mjesta i spomen obilježja Stare i novije historije.

Općinu Trnovo karakteriše i bogato prirodno nasljeđe koje se nalazi van obuhvata Urbanističkog plana. Situirano je najvećim dijelom na području planina: Bjelašnice, Treskavice i Visočice, te kanjona Rakitnice. Međutim, ni ostali dijelovi ne zaostaju po ljepoti, bujnoj vegetaciji i spomenicima prirode. Mnogobrojna su i vrela, od kojih su neka kaptirana za potrebe stanovništva, a mreže potoka plijeni ljepotom i oplemenjuje mnoga područja Općine. Područje je interesantno i po speleološkim objektima od kojih su mnogi samo lokalno poznati i potpuno neistraženi. Parkovi prirode spomenutih planina su u podnožju obrasle šumom i prizemnom florom koja zahtjeva potpunu zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta i ekosistema.

Mnogi objekti kulturno - historijskog i prirodnog nasljeđa su tokom agresije na Bosnu Hercegovinu u periodu 1992 - 1995 godine neposredno ugroženi, devastirani ili oštećeni, gdje su narušena bitna svojstva te sama njihova izvornost.

Zaštita kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa, kao segment društvene nadogradnje, na prostoru Općine Trnovo institucionalizirana je putem Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Sarajevo, čiji je osnivač Vlada Kantona Sarajevo.

U današnjim prilikama veliki je broj ugroženih vrsta biljaka, životinja, gljiva, te čitavih biljnih zajednica i ekosistema.

Visoke prirodne vrijednosti Općine Trnovo omogućavaju i izvedne mogućnosti za razvoj kako fundamentalnih i aplikativnih, tako i razvojnih istraživanja u različitim oblastima prirodoslovlja, ekološke edukacije i vaspitanja, fizičke i duhovne rekreacije i rehabilitacije u svim sezonama u toku godine.

Na osnovu izvršenih istraživanja o prostornoj i vremenskoj organizaciji ekosistema prostora Općine Trnovo, evaluacije bioloških i ekoloških vrijednosti – topografskog položaja, veoma specifične orografije sa različitim oblicima reljefa geoloških prilika, specifične petrografsko-pedološke situacije, jedinstvenih formi rezultati glacijacije, ekoklime, vodnog režima, hidroloških prilika, izuzetno visokog stupnja biološke raznolikosti, visokog stupnja endemičnosti i reliktnosti vrsta biljaka, gljiva i životinja, neuobičajeno visok stupanj vegetacijske raznolikosti te još uvijek dovoljno očuvana struktura i dinamika više kompleksnih ekosistema, veoma očuvani ekosistemi preplaninske bukve i planinskog javora, ekosistemi klekovine bora, ekosistemi sipara, pukotina karbonatnih stijena, subalpskih alpskih rudina, na bazifilnim tlima, u regionu sa diskontinuiranim ekosistemima oko snježanika čitavo područje nedvojbeno se može ocijeniti kao relativno dobro očuvano od vanjskih uticaja i devastacije.

Lista evidentiranih, prethodno zaštićenih i zaštićenih nepokretnih spomenika kulture i prirodne baštine Općine Trnovo

1. Historijsko - memorijalni kompleksi i spomen obilježja iz NOB-a

1.1. Historijsko - memorijalni objekti (spomen kuća, stan, kosturnica/ grobnica)

1.1.1. Kuća Miovića u Ledićima, Trnovo, (vlasnik Miović Simo)

Rješenje o zaštiti Zavoda za zaštitu spomenika kulture BiH broj: UP-I-04-50-1/74 od 26.juna 1974.god.

1.2. Istorijsko-memorijalni kompleksi i spomen obilježja novije istorije

1.2.1. Spomen obilježja (spomen ploča, bista, obelisk, česma)

1.2.1.1. Spomen-česma Zaimu Imamoviću

1.2.1.2. Ledići vrelo, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima

1.2.1.3. Proskok, spomen-ploča Dževadu Hanjaliću

1.2.1.4. Proskok, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima

1.2.1.5. Brutusi, spomen-ploča Nijazu Šahinoviću

1.2.1.6. Bjelašnica, spomen-ploča Ejubu Sarajkiću

1.2.1.7. Igman, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima Bošnjačke brigade

1.2.1.8. Šabići, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima na zgradi o.š.

1.2.1.9. Trebečaj, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima na zgradi mjesne zajednice

1.2.1.10. Dejčići, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima na zgradi o.š.

1.2.1.11. Delijaš, spomen-ploča šehidima i poginulim borcima na zgradi o.š.

2. Naseljena područja/ cjeline/

2.2. Ruralne cjeline

2.2. 1. Ruralne ambijentalne cjeline

2.2. 1. 1. Kramari, ambijentalna ruralna cjelina

2.2. 1. 2. Dujmovići, ambijentalna ruralna cjelina, sa kamenom česmom

2.2. 1. 3. Lukavac, ambijentalna ruralna cjelina

2.2. 1. 4. Rakitnica, ambijentalna ruralna cjelina

2.2. 1. 5. Bobovica, ambijentalna ruralna cjelina

- 2.2. 1. 6. Močevići, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 7. Šabanci, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 8. Hamzići, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 9. Presjenica, ambijentalna ruralna cjelina- **Presjeničko područje**

Donja Presjenica sa selima:

- Mošići, Barakovići, Odžak sa mostom na presjeničkom potoku – Begli ćuprija, stećcima sa ugraviranim simbolima (mjesec), srušenom mlinicom, nišanima na brijegu isl.

Gornja Presjenica sa starom porušenom školom i stećcima razbacanim u travi

- 2.2. 1. 10. Tušila, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 11. Milišići, ambijentalna ruralna cjelina, skupine katuna
- 2.2. 1. 12. Selo Brda, ambijentalna ruralna cjelina, skupine katuna
- 2.2. 1. 13. Ledići, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 14. Godinja, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 15. Umoljani i Gradina iznad Umoljana (skupina katuna)
- 2.2. 1. 16. Šabići, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 17. Čaklić, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 18. Raštanovci, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 19. Jelenjača, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 20. Ivanovo polje, ambijentalna ruralna cjelina
- 2.2. 1. 21. *Selo Šišići, ambijentalna ruralna cjelina sa katunima, starim kućama i stećcima u blizini*
- 2.2. 1. 22. *Selo Delijaš, ruralna cjelina*
- 2.2. 1. 23. *Selo Dejići, ruralna cjelina*
- 2.2. 1. 24. *Selo Elezovići, ruralna cjelina*
- 2.2. 1. 25. *Selo Lukavac, ambijentalna ruralna cjelina, sa novom džamijom na mjestu stare džamije iz osmanskog perioda*

2.2.2. Pojedinačni objekti ruralne arhitekture (katun, vodenica, mlin, stupa...)

- 2.2.2.1. Umoljani, vodenice
- 2.2.2.2. Ledići , vodenice,
- 2.2.2.3. Hamzići, vodenice,
- 2.2.2.4. Bijela rijeka , vodenice
- 2.2.2.5. Presjenica, potok, vodenice
- 2.2.2.6. Željeznica, rijeka, vodenice,
- 2.2.2.7. Godinjski potok, vodenice

3. Arheološke zone i područja

3.1. Prahistorija

3.1.1. Prahistorijski arheološki lokaliteti

- 3.1.1.1. Gradina iznad Umoljana, prahistorijska gradina
- 3.1.1.2. Prahistorijska gradina Šišići, selo Šišići
- 3.1.1.3. Gradina u Bistročaju, prahistorijski lokalitet
- 3.1.1.4. Prahistorijska Gradina, selo Mijanovići
- 3.1.1.5. Utvrđenje u selu Brutusi (okolina Trebečaja), prahistorijsko utvrđenje

- 3.1.1.6. Prahistorijska gradina, selo Delijaš, prahistorijska gradina
- 3.1.1.7. Gradina u Prečanima (kota 1056), prahistorijska gradina i nekropola sa tumulima
- 3.1.1.8. Gradina u Prečanima (kota 1022), prahistorijska gradina i nekropola sa tumulima
- 3.1.1.9. Lokalite Gromile, selo Ostojići, prahistorijska nekropola tumula
- 3.1.1.10. Lokalitet Gromile, selo Govedovići, prahistorijski tumuli
- 3.1.1.11. Prahistorijska gradina, selo Godinja
- 3.1.1.12. Velike i male gromile, prahistorijski tumuli, selo Godinja
- 3.1.1.13. Lokalitet Gromila, selo Trebečaj, prahistorijski tumulusi
- 3.1.1.14. Lokalitet Gromila, selo Hamzići, nekropola tumula, kasno bronzano i željezno doba
- 3.1.1.15. Lokalitet Gromila, selo Pomeni, prahistorijski tumul , željezno doba
- 3.1.1.16. Lokalitet Gromile, selo Donja Tušila, prahistorijska nekropola
- 3.1.1.17. Gornje i Donje Grkarica polje, tumuli sa glasinačkom kulturom

3.2. Srednji vijek

3.2.1. Srednjovjekovni arheološki lokaliteti

- 3.2.1.1. Lokalitet Crkvice, srednjovjekovno crkvište, selo Milje
- 3.2.1.2. Kućetine, šuma Tovatnica, selo Delijaš, ostaci srednjovjekovnog porijekla
- 3.2.1.3. Grad, Šišići, srednjovjekovni ostaci, vjerovatno grada
- 3.2.1.4. Gradac Trnovo, ostaci srednjovjekovnih zidova
- 3.2.1.5. Crkvina, Umoljani, lokalitet iznad srednjovjekovnog groblja

3.3. Ostali arheološki lokaliteti

3.3.1. Hronološki nedefinisani arheološki lokaliteti

- 3.3.1.1. Gradina, selo Čukovići
- 3.3.1.2. Gradina, Selo Ravne Širolje
- 3.3.1.3. Gradac, Umčani

4. Ishodne kuće i kule

- 4.1. Kuća Zečevića (objekat evidentiran kao bivša zgrada suda iz turskog perioda)

5. Sakralni objekti

5.1. Arhitektura islamske religije

5.1.1. Džamija i mesdžid

- 5.1.1.1. Džamija u Trnovu
- 5.1.1.2. Ostaci stare džamije i groblje u Odžaku- Donja presjenica
- 5.1.1.3. Džamija u selu Lukavac
- 5.1.1.4. Džamija u Dejčićima
- 5.1.1.5. Džamija u Bobovici

5.1.2. Mektebi i češme

- 5.1.2.1. Mekteb u Umoljanima

5.1.3. Česme

5.1.3.1. Hajr česma na prirodnom vrelu u haremu džamije u selu Lukavac

6. Groblja i nadgrobnji spomenici

6.1. Prahistorijska, antička i srednjovjekovna nekropola

6.1.2. Srednjovjekovna nekropola

- 6.1.2. 1. Nekropola stećaka, Rakitnica
- 6.1.2. 2. Sela Gornja i Donja Presjenica, više nekropola stećaka, nekropole nišana i pravoslavno groblje
- 6.1.2. 3. Ledići, nekropola stećaka Zlatarić i pravoslavno groblje
- 6.1.2. 4. Ledići, Kapova selišta, nekropola stećaka u starom pravoslavnom groblju
- 6.1.2. 5. Selo Bašci, Kadića groblje, manja nekropola stećaka
- 6.1.2. 6. Selo Donja Tušila, zaseok Pervizi, nekropola stećaka
- 6.1.2. 7. Selo Trebečaj, Kauraši, nekropola stećaka
- 6.1.2. 8. Selo Trebečaj, Uvrat, nekropola stećaka
- 6.1.2. 9. Selo Trebečaj, Kamenjača, nekropole stećaka
- 6.1.2. 10. Selo Trebečaj, Grebnica (Pomol)
- 6.1.2. 11. Selo Česina strana, nekropole stećaka (Guvništa i Ploče)
- 6.1.2. 12. Selo Šabanci, nekropole stećaka, nekropola nišana i pravoslavno groblje
- 6.1.2. 13. Selo Umljani, nekropole stećaka i nekropola nišana
- 6.1.2. 14. Selo Pendičići, nekropola stećaka, nekropola nišana i pravoslavno groblje/Svatovsko groblje
- 6.1.2. 15. Nekropola stećaka u Prečanima i nekropola nišana
- 6.1.2. 16. Selo Gukavac, Zagor, nekropole stećaka na Maća brdu
- 6.1.2. 17. Selo Ilovice, nekropole stećaka
- 6.1.2. 18. Selo Bašci, nekropola stećaka
- 6.1.2. 19. Selo Bistročaj, nekropole stećaka (Gaj i Kamen)
- 6.1.2. 20. Selo Brda, nekropola stećaka (Močiocci)
- 6.1.2. 21. Selo Šišići, nekropola stećaka Mramorje i dvije nekropole nišana
- 6.1.2. 22. Selo Govedovići, nekropola stećaka i nekropola nišana
- 6.1.2. 23. Selo Durakovići, nekropola stećaka i nekropola nišana
- 6.1.2. 24. Selo Delijaš, nekropole stećaka (Vitica) i pravoslavno groblje
- 6.1.2. 25. Selo Gukavac, nekropola stećaka
- 6.1.2. 26. Zabojska, nekropola stećaka
- 6.1.2. 27. Šabići, nekropola stećaka i nekropola nišana
- 6.1.2. 28. Slavljevići, nekropola stećaka
- 6.1.2. 29. Dujmovići, nekropola stećaka i nekropole nišana
- 6.1.2. 30. Lukavac, nekropola stećaka
- 6.1.2. 31. Nekropola stećaka Češće, uz makadamski put Češće-Budimlići/Budmolići
- 6.1.2. 32. Selo Dolovi, nekropola stećaka

7.2. Groblja

7.2. 1. Islamska

- 7.2.1.1. Dejčići, nekropola nišana (šehidsko mezarje i staro turbe)
- 7.2.1.2. Selo Trebečaj, nekropole nišana
- 7.2.1.3. Kramari, nekropola nišana

- 7.2.1.4. Selo Pervizi, nekropola starih šehidskih nišana
- 7.2.1.5. Selo Milišići, nekropola nišana
- 7.2.1.6. Puzin brdo, nekropola starih nišana
- 7.2.1.7. Selo Bobovica, nekropola nišana u haremu džamije

PRIRODNA BAŠTINA

1. Prirodni parkovi i predjeli

1.1. Nacionalni parkovi

- 1.1.1. Područje planine Treskavice, nacionalni park
- 1.1.2. Igman-Bjelašnica, nacionalni park

2. Parkovi prirode

- 2.1. Park prirode Visočica
- 2.2. Park prirode Jahorina

3. Rezervati prirode

- 3.1. Kanjon rijeke *Rakitnice*, rezervat prirode

4. Spomenici prirode

4.1. Geomorfološki

- 4.1.1. Pećina Klokočevica, Trnovo, geomorfološki spomenik
- 4.1.2. Pećina kod Ostojića, geomorfološki spomenik
- 4.1.3. Pećina kod Delijaša, geomorfološki spomenik
- 4.1.4. Pašina pećina, geomorfološki spomenik
- 4.1.5. Pećina na vrelu Željeznice, geomorfološki spomenik
- 4.1.6. Kanjon Bijele rijeke, geomorfološki spomenik
- 4.1.7. Jama Ponor, selo Lukavac, Trnovo, geomorfološki spomenik
- 4.1.8. Pećine; Vilina pećina i Kozarica, Trnovo, Bobovica, geomorfološki spomenik
- 4.1.9. Garava jama, Kramari
- 4.1.10. Pećina Greda, Umoljani
- 4.1.11. Snježana špilja, Igman – Bjelašnica
- 4.1.12. Pećina Ledenica, Rakitnica

4.2. Hidrološki spomenici

- 4.2.1. Vrelo Ledičkog potoka (Zbišće), sa slapovima, hidrološki spomenik
- 4.2.2. Vrelo i vodopad na potoku Hrasnici, hidrološki spomenik
- 4.2.3. Vrelo Godinjskog potoka, hidrološki spomenik
- 4.2.4. Ušljiva vrela, Treskavica, hidrološki spomenik
- 4.2.5. Vrela Husremovac, hidrološki spomenik
- 4.2.6. Ledički potok, hidrološki spomenik
- 4.2.7. Bobovačka vrela, hidrološki spomenik

- 4.2.8. Konjska vrela, Treskavica, hidrološki spomenik
- 4.2.9. Ilijaška vrela, Treskavica, hidrološki spomenik
- 4.2.10. Spasovačko vrela, Treskavica, hidrološki spomenik
- 4.2.11. Zacija vrela, Treskavica, hidrološki spomenik
- 4.2.12. Veliko jezero, Treskavica
- 4.2.13. Platno jezero, Treskavica
- 4.2.14. Bijelo jezero, Treskavica
- 4.2.15. Crno jezero, Treskavica
- 4.2.16. Bešlića jezero, Trnovo (kod Umoljana)
- 4.2.17. Izvor potoka Košuta, Trnovo (Jahorina)
- 4.2.18. Izvori Crne rijeke, Trnovo (Jahorina)
- 4.2.19. Izvori kod sela Ilovice, Trnovo
- 4.2.20. Studeni potok - Trnovo
- 4.2.21. Vrelo Gučina
- 4.2.22. Izvori Presjениčkog potoka
- 4.2.23. Vrelo Studenac, Presjenica
- 4.2.24. Vrelo Senabot, Dejčići

Spisak evidentiranih spomenika kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa na području Općine Trnovo urađen je od strane Zavoda za zaštitu kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa Sarajevo. Obzirom da je terenski obuhvat općine obiman u toj mjeri da zahtjeva dugoročno istraživanje i rekognosciranje, urađen je djelimično revidiran postojeći spisak kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika pokrenula je, na osnovu podnešene peticije/prijedloga i postupak za proglašenje spomenika austrougarskom oficiru u selu Ledići nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine

Tri života opservatorije

Još 1894.godine u vrijeme austrougarske vladavine, na najvišem vrhu Bjelašnice, na nadmorskoj visini 2067 metara, sagrađena je zgrada meteorološke opservatorije. Zgrada je ozidana od kamena. To je bila prva visinska stanica na Balkanu. Na opservatoriji su vršena osmatranja u klimatološkim terminima 07, 14, 21 čas, a tek poslije Drugoga svjetskog rata počelo se sa osmatranjima u sinoptičkim terminima. S obzirom da e na Bjelašnici susreću mediteranska i kontinentalana klima, ona je vrlo zanimljiva za meteorološka osmatranja. Zbog blizine Jadranskog mora naročito je interesantno obilato taloženje inja.

Prvi opservator je bio Anton Obermuller. On je tu živio i radio 3 godine, od 1894. do 1897.godine. postoji priča u narodu kako je te davne 1897.godine danima bjesnilo nevrjeme i da je Obermuller pomislio da je došao smak svijeta te je izvršio samoubistvo. Da li je priča istinita ili ne, to niko ne zna, no ona se održala do današnjih dana. Grob Antona Obermullera se nalazi nekoliko stotina metara ispod vrha Bjelašnice i već više od sto godina prkosi vjetrovima i olujama.

Još jedan meteorolog – opservator je izuzetno značajan za dugogodišnju historiju ove opservatorije, a to je Josip Schafer, koji je tu proveo punih dvadeset godina. Od 1918. do 1938.godine on je svakodnevno vršio mjerenja i osmatranja i sve to brižljivo bilježio. Planinari koji su u to doba izlazili na vrh Bjelašnice sjećaju se starog Schafera kao pomalo čudnog, ali uvijek ljubaznog čovjeka koji nikada nikome nije uskratio gostoprimstvo.

U to vrijeme meteorolozi – opservatori su neprekidno boravili na stanici. Jedina veza sa spoljnim svijetom su im bili tada rijetki planinari, seljani zabjelašničkih sela i kurir meteorološkog zavoda koji je u ljetnom periodu

dolazio dva puta, a u zimskom periodu jedanput mjesečno. Kuriri su obično bili seljaci nastanjeni u selima podno Bjelašnice.

Od 1894.godine, kada je svečano puštena u rad, meteorološka opservatorija je neprekidno radila do 1941.godine, kada je uništena. Na istim temeljima je 1952.godine izgrađena nova zgrada opservatorije, koja je bila u funkciji sve do 1992.godine, kada je usljed ratnih dejstava ponovo došlo do prekida rada koji je trajao punih sedam godina.

U novembru mjesecu 1999.godine meteorološka stanica na vrhu Bjelašnice je, po treći put u svojoj povijesti svečano puštena u rad. Danas Bjelašnica nije ono što je bila u doba Obermullera ili Schefera. Njene sjeverne padine su izbrazdane skijaškim žičarama i stazama, putevi su stigli i u najzabačenija zabjelašnička sela i prohodni su tokom i najtežih zima.

1.2 DEMOGRAFSKA SLIKA I TRŽIŠTE RADA

Općina Trnovo u ukupnoj površini Kantona Sarajevo učestvuje sa 26,50%, dok sa 0,20% učestvuje u ukupnom broju stanovnika Sarajevskog Kantona. Ovi podaci ukazuju da je Trnovo veoma rijetko naseljena Općina, a trenutno na cijelom teritoriju živi oko 1747 stanovnika.

Naredne tabele daju pregled nacionalne i starosne strukture populacije po godinama popisa u Općini Trnovo.

God.	B		S		H		O		Domaćinstva	Ukupno
1991.	2472	81%	526	17%	0	0%	44	1%	975	3042
2002.	1214	99%	15	1%	1	0%	0	0%	514	1230
2005.	1323	76%	419	24%	2	0%	3	0%	565	1747

Starosna struktura stanovništva	2001.	2005.
do 14 godina	5,4%	13,5%
15 – 64 godine	64,9%	68,38%
65 i više godina	29,7%	18,09%

Prema podacima Općine Trnovo do 01.05.2006.godine od 1747 prijavljenih za dobrovoljni povratak, povratak je ostvarilo 1357 lica, a shodno zakonu o izbjeglim i raseljenim licima BiH.

Ovaj broj nije stvaran jer ima ljudi koji ne poštuju administrativne propise i ne prijavljuju se nadležnim općinskim službama, što potvrđuju podaci i iz CIPS-a, prema čijem podatku ima 2187 izdatih ličnih karti na području općine.

Sljedeće tabele prikazuju ostvareni povratak po mjesnim zajednicama i naseljenim mjestima u Općini Trnovo.

MZ	km ²	1991.godina						01.04.2006.g					
		B	H	S	O	Dom.	Uk.	B	H	S	O	Dom.	Uk.
TRNOVO	32	558	/	248	10	262	816	273	/	38	/	140	311
DELIJAŠ	107	657	/	128	6	269	791	248	1	3	/	121	252
DEJČIĆI	108	570	/	150	14	234	734	363	/	14	/	137	377
ŠABIĆI	90	687	/	/	14	210	701	417	/	/	/	167	417
UKUPNO	337	2472	/	526	44	975	3042	1301	1	55	/	565	1357

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE TRNOVO 2007 – 2011
MZ TRNOVO

Naseljeno mjesto	1991.godina						01.04.2006.g					
	B	H	S	O	Dom.	Uk.	B	H	S	O	Dom.	Uk.
Ilovice	2	/	14	8	7	24	1	/	4	/	3	5
Mađari	/	/	14	/	5	14	/	/	1	/	1	1
Vrbovnik	3	/	50	/	16	53	/	/	/	/	/	/
Lisovići	/	/	6	/	3	6	/	/	/	/	/	/
Brutusi	31	/	/	/	11	31	27	/	/	/	10	27
Trebečaj	144	/	22	1	51	167	48	/	/	/	24	48
Gračanica	138	/	/	/	37	138	65	/	/	/	25	65
Pendičići	63	/	71	1	33	135	33	/	11	/	22	44
Godinja	78	/	21	/	34	99	31	/	/	/	16	31
Grab	/	/	7	/	4	7	/	/	/	/	/	/
Milje	/	/	18	/	9	18	/	/	/	/	/	/
Bašci	99	/	/	/	41	99	64	/	/	/	29	64
Bistročaj	/	/	25	/	11	25	/	/	/	/	/	/
Kisjelice i Trnovo	/	/	/	/	/	/	4	/	22	/	10	26
UKUPNO	558	/	248	10	262	716	273	/	38	/	140	311

MZ DELIJAŠ

Naseljeno mjesto	1991.godina						01.04.2006.g					
	B	H	S	O	Dom.	Uk.	B	H	S	O	Dom.	Uk.
Delijaš	174	/	/	1	54	175	61	1	/	/	29	62
Divčići		/	3	/	2	3	/	/	/	/	/	/
Durakovići	33	/	/	/	11	33	5	/	/	/	4	5
Govedovići	58	/	/	/	23	58	34	/	/	/	13	34
Hamzići	102	/	/	/	24	102	12	/	/	/	7	12
Jelačići	27	/	/	/	10	27	9	/	/	/	4	9
Karovići	83	/	1	/	20	84	30	/	/	/	13	30
Krsmanići	12	/	/	/	4	12	7	/	/	/	2	7
Pomenovići	61	/	8	1	20	70	45	/	/	/	20	45
Rijeka		/	5	/	3	5	/	/	/	/	/	/
Sjeverovići	41	/	2	/	14	43	27	/	/	/	13	27
Slavljevići	32	/	5	/	20	37	9	/	/	/	7	9
Šišići	10	/	30	/	17	40	4	/	1	/	3	5
Zabojska		/	36	/	17	36	/	/	/	/	/	/
Zagor		/	21	4	9	25	/	/	/	/	/	/
Balbašići		/	2	/	1	2	1	/	/	/	1	1
Boljanovići	24	/	/	/	11	24	4	/	/	/	2	4
Češina strana		/	6	/	4	6	/	/	/	/	/	/
Čunčići		/	9	/	5	9	/	/	2	/	2	2
UKUPNO	657	/	128	6	269	791	248	1	3	/	121	252

MZ DEJČIĆI

Naseljeno mjesto	1991.godina						01.04.2006.g					
	B	H	S	O	Dom.	Uk.	B	H	S	O	Dom.	Uk.
Dejčići	217	/	/	/	55	217	143	/	/	/	52	143
Dujmovići	163	/	/	/	48	163	84	/	/	/	33	89
Gaj	/	/	/	/	/	/	25	/	/	/	8	25
Mijanovići	44	/	5	/	15	49	14	/	/	/	6	14
Ostojići	48	/	/	/	16	48	26	/	/	/	12	26
Umčani	/	/	17	/	9	18	/	/	2	/	1	2
Obla brda	/	/	2	/	1	2	/	/	/	/	/	/
Prečani	/	/	2	1	1	2	/	/	/	/	/	/
Šabanci	17	/	/	1	4	18	14	/	/	/	6	14
Ledići	/	/	35	1	12	36	2	/	/	/	1	2
Donja Presjenica	81	/	53	7	50	141	37	/	/	/	12	37
Gornja Presjenica	/	/	36	4	23	40	18	/	12	/	6	30
UKUPNO	570	/	150	14	234	734	363	/	14	/	137	337

MZ ŠABIĆI

Naseljeno mjesto	1991.godina						01.04.2006.g					
	B	H	S	O	Dom.	Uk.	B	H	S	O	Dom.	Uk.
Šabići	33	/	/	4	15	37	8	/	/	/	3	8
Rakitnica	83	/	/	2	26	85	60	/	/	/	25	60
Brda	68	/	/	/	22	68	57	/	/	/	25	57
Lukavac	66	/	/	/	24	66	24	/	/	/	12	24
Kramari	72	/	/	1	21	73	49	/	/	/	21	49
Umoljani	92	/	/	/	36	92	50	/	/	/	23	50
Bobovica	95	/	/	5	21	100	86	/	/	/	29	86
Tušila	178	/	/	2	45	180	83	/	/	/	29	83
UKUPNO	687	/	/	14	210	701	417	/	/	/	167	417

Tokom rata, svo stanovništvo je napustilo Općinu Trnovo, a u poslijeratnim godinama gotovo polovina raseljenog stanovništva se vratila u svoje domove. Najveći stepen povratka ostvaren je u mjesnoj zajednici Šabići (59%), u Dejčićima 51%, Trnovo 38%, a najmanji u mjesnoj zajednici Delijaš (31%). Evidentno je da su većina povratnika u ovu Općinu relativno starije stanovništvo.

Prosječan broj članova domaćinstva opao je sa 3,12 osobe na 2,4 (2002.g) odnosno 3 (2005.g.) osobe po domaćinstvu.

Veoma mali broj stanovnika u Trnovu utiče na to da je tržište rada veoma nerazvijeno, kako sa kvantitativnog tako i sa aspekta kvalifikacione strukture radne snage, s druge strane ne postoji ni ozbiljna potražnja za radnom snagom.

Na teritoriji Trnova, po Statističkom Biltenu Kantona Sarajevo za mjesec februar 2006.g., je zaposleno 206 (36% zaposlenosti) stanovnika ove općine. Interesantno je da više stanovnika Trnova nalazi zaposlenje na teritorijama drugih općina Sarajevskog Kantona, nego u samom Trnovu (pretežno rade u metalnoj struci i javnim preduzećima, te državnoj administraciji).

Broj zaposlenih u Trnovu u posljednjih nekoliko godina varira: 183 zaposlena u 1/2001, 148 u 12/2003 i 206 u 12/2005.

Naredna tabela daje pregled kvalifikacione strukture nezaposlenih po stručnoj spremi u Trnovu. Prema podacima JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo – Biro Trnovo ukupan broj ovih lica na dan 18.05.2006.g. je bio 410. Potrebno je uzeti u obzir da veliki broj nezaposlenih lica nisu zvanično registrovani u Zavodu za zapošljavanje, tako da ovi podaci znatno odstupaju od stvarnih.

UKUPNO	Od toga žena	Stepen stručnog obrazovanja													
		NK		PK		KV		VKV		SSS		VŠS		VSS	
		S	Ž	S	Ž	S	Ž	S	Ž	S	Ž	S	Ž	S	Ž
410	212	245	166	1		110	32			51	24	1	1	2	1

U januaru 2006. godine prosječna plata na teritoriju Općine je iznosila 641,38 KM. U januaru 2006, potrošačka korpa je iznosila 497,57 KM na kantonalnom nivou. Navedeni pokazatelji jasno ukazuju na to da veliki broj stanovnika živi na granici siromaštva. Međutim, treba uzeti u obzir da značajan broj stanovnika učestvuje u neformalnih privrednim aktivnostima, kao što su zemljoradnja i stočarstvo, te na taj način ostvaruju dodatne, nezvanične prihode.

1.3 EKONOMSKA SITUACIJA

1.3.1 Industrija

Općina Trnovo je 1992. godine imala osam industrijskih kompleksa i fabrika koji su zapošljavali većinu stanovnika u regiji. «Predionica i tkaonica» A.D. Trnovo, FAMOS - industrijski kompleks za proizvodnju motora i mjenjača, kao i mnoge druge drveno prerađivačke firme su predstavljale najvažnije industrijske pogone u regiji. Ovi poslovni subjekti su u 1992 godine zapošljavali 1812 radnika različitih profila.

Danas ovi industrijski kapaciteti nisu u funkciji i svi se nalaze u Opštini Trnovo koja je u sastavu RS-a. Trenutno u Općini Trnovo ne postoje industrijski pogoni ili tvornice u funkciji.

Uprkos ovome, Trnovo se nada i očekuje da vidi te industrijske potencijale ponovno iskorištene. U augustu 2002 godine, Kanton Sarajevo je osigurao kreditnu liniju od 500.000KM za pokretanje proizvodnje u fabrici "Predionica i tkaonica", A.D. Trnovo, RS. Ova tvornica je locirana na granici između dva entiteta i od velike je važnosti za Općinu i Opštinu Trnovo.

Na teritoriji trnovske općine nalazi se više maloprodajnih objekata prehrane i robe široke potrošnje, dok na istom teritoriju ne postoji niti jedno veleprodajno preduzeće. Servise, uslužne i zanatske djelatnosti ne egzistiraju. Na području Trnova ne postoji niti jedan subjekat koji se bavi pružanjem finansijskih niti usluga osiguranja.

1.3.2 Poljoprivreda

Podaci o stanju poljoprivrednih potencijala.

R.b.	Pokazatelji	Jedinica mjere	Količina
1.	Nadmorska visina općine	m	Od 600 do 2087
2.	Ukupna površina općine	km ²	337
3.	Ukupne poljoprivredne površine	ha	12 373
4.	Ukupan broj stanovnika	lica	1747
5.	Ukupan broj stanovnika koji žive od poljoprivrede	%	80
6.	Ukupan broj seoskih domaćinstava	domaćinstava	565
7.	Prosječan broj članova domaćinstva	lica	3
8.	Prosječna zemljišna veličina posjeda	ha	0,12
9.	Ukupan broj goveda	grla	510
10.	Ukupan broj ovaca	grla	7985
11.	Ukupan broj pčelinjih društava	Pčelinja društ.	659
12.	Ukupan broj peradi	grla	1075
12.	Broj farmi sa govedima (3 I više grla)	Farmi	30
13.	Broj farmi sa ovcama (80 I više grla)	Farmi	40
14.	Prosječan broj goveda po farmi	Grla	2
15.	Prosječan broj ovaca po farmi	Grla	50
16.	Prosječan prinos žitarica	Tona /ha	2,4
17.	Prosječan prinos krompira	Tona/ha	10

Podaci predstavljaju procjenu stanja.

1.3.2.1 Iskorištenost zemljišta

Poljoprivredno zemljište, posebno obradivo poljoprivredno zemljište u poslijeratnom periodu se koristi simbolično, tako da od ukupne površine oranica od 1.209,0 ha, samo su na oko 100 ha zastupljeni usjevi povrtnog bilja i žitarica. Ostalo obradivo poljoprivredno zemljište koristi se za košnju prirodnog travnjaka, te za ispašu sitne i krupne stoke.

Način korištenja ovih površina je ekstezivan. Ovakav vid zastupljene poljoprivrede ima za rezultat relativno nizak prinos zastupljenih kultura. Međutim, u poljoprivrednoj proizvodnji ekstenzivnog tipa, u kojoj se tradicionalno ne koriste hemijska sredstva niti mineralna đubriva, ima svoju i pozitivnost koja se manifestuje u očuvanju prirodnih svojstava zemljišta. Ovo je jedan bitan faktor jer zemljište sa ovakvim svojstvima predstavlja osnovu za organsku poljoprivrednu proizvodnju. Ovakav vid poljoprivredne proizvodnje treba da predstavlja perspektivu poljoprivrede Općine, jer intenzivnom poljoprivredom konvencionalnog karaktera u agroekološkim uvjetima područja općine Trnovo nije moguće bilo kojim agrotehničkim mjerama ostvariti prinose koji će u komercijalnom smislu biti kurentni.

Nedostaci proizvodnog područja odnose se uglavnom na usitnjenost posjeda, nedostatak tradicije za tržišnom proizvodnjom, nepovoljnom starosnom strukturom stanovništva i sl.

1.3.2.2 Nivo proizvodnje

Područje općine Trnovo je relativno velika površina u odnosu na površinu Kantona Sarajevo, a i površine drugih općina Kantona Sarajevo, tako da Općina Trnovo sa površinom od 337 km² participira sa ¼ površine Kantona Sarajevo.

Ovo područje karakteriše se kao ekološki čista sredina, a što se ogleda u čistoći vode, zraka te očuvanju prirodnih svojstava zemljišta. U poljoprivredi ovog područja zastupljena je tradicionalna proizvodnja ekstenzivnog tipa, gdje je upotreba hemikalija u procesu proizvodnje zanemarljivo niska, tako da u zemljištu nema pesticide niti teških metala. Takođe, ovaj prostor predstavlja jednu "izolovanu", čistu sredinu bez prisustva unutrašnjih a i spoljnih zagađivača.

Pregled površina zemljišta po kulturi korištenja:

R.b.	Struktura korištenja zemljišta	Državno vlasništvo ha	Privatno vlasništvo ha	UKUPNO ha
1.	Oranice	43	1.166	1.209
2.	Šumsko tlo	17.368	1.023	18.391
3.	Voćnjaci	3	75	78
4.	Livade	417	3.820	4.237
5.	Pašnjaci	5.788	1.060	6.848
6.	Neplodno tlo	487	12	499
	UKUPNO	24.106	7.156	31.262

Jedan od esencijanih elemenata za osiguranje prihoda domaćinstava je agrikultura. Veličina gazdinstava je površinski relativno mala i iznosi oko 0,12 ha sa rascjepkanim parcelama a što je karakteristika prosječnog gazdinstva u BiH, tako da uz nedostatak tehnoloških i finansijskih resursa predstavlja smetnju stanovništvu da se profesionalno bavi obradom zemljišta. Velika većina poljoprivrednih proizvoda koristi se za lične potrebe.

Prirodni uvjeti za biljnu proizvodnju na području općine Trnovo kao i većeg dijela BiH nisu naročito povoljni a što se naročito ogleda u nepovoljnim klimatskim uvjetima, nepovoljnom reljefu te relativno niskoj plodnosti zemljišta. Međutim, i pored navedenih nepovoljnih faktora, postoje realne mogućnosti za razvoj ratarske proizvodnje nego što je bila zastupljena u 2005. godini:

- žita ..... 15 ha
- povrće .....55 ha
- heljda ..... 4 ha
- stočno krmno bilje ..... 15 ha

U cilju revitalizacije voćarstva na ovom području raspodijeljeno je oko 20 000 sadnica raznog voća (jabuke, kruške, šljive, trešnje i dr.). I pored okolnosti da je nabavljen kvalitetan sadni materijal, te da je sadnja obavljena pod nadzorom stručnjaka UPI poljoprivrednog instituta i stručnog lica općine Trnovo, rezultati nisu zadovoljavajući. Naime, trenutno stanje zasada je veoma loše, što je uzrokovano nizom faktora gdje posebno ističemo pasivan odnos poljoprivrednika prema voćarstvu kao grani poljoprivrede te vremenske nepogode a i štetočine koje su dosta uticale da su mladi zasadi trenutno skoro upotpunosti uništeni. Posebno ističemo negativan uticaj vremenskih neprilika koje su se desile u periodu februar-mart 2005. godine, kada su enormne snježne padavine ugrozile materijalna dobra na cijelom području općine Trnovo a zasadima voća nanijele veliku štetu. U poslednjih nekoliko godina pokušava se pokrenuti plantažni uzgoj jagodastog voća – oblasti koja se organizovanije i "ozbiljnije" prvi puta pokreće na području općine Trnovo, gdje je određeni broj poljoprivrednika u saradnji sa firmom "Klas" d.o.o., Sarajevo zasnovao miniplantaže jagodastog voća (maline i jagode) tako da je trenutno na području općine zasađeno oko 1,7 ha ovog voća. I zasadima malina u navedenom snježnom periodu nanešene su velike štete.

Stanje u oblasti ljekovitog bilja sa aspekta racionalne eksploatacije, plantažnog uzgoja i prerade, neopravdano je zapostavljeno. Imajući u vidu ekološki čisto područja Općine Trnovo, kvalitet zastupljenih ljekovitih biljnih vrsta je iznad prosjeka bližeg i šireg okruženja. Ovaj izrazito bogat i prirodni resurs ne koristi se adekvatno zbog nedostatka organizovanog otkupa od strane fizičkih ili pravnih lica na nivou Općine Trnovo ili drugih subjekata za otkup ljekovitog bilja.

1.3.2.3 Stočarstvo i druga animalna proizvodnja

U poslijeratnoj obnovi poljoprivrede pristupilo se revitalizaciji poljoprivrednih gazdinstava tako što je putem povoljnih kreditnih linija poljoprivrednicima omogućena nabavka muznih krava, ovaca i poljoprivrednih mašina. Na ovaj način u više realizovanih Programa nabavljeno je oko 430 grla junica simentalske pasmine, oko 500 grla ovaca i 40 komada poljoprivrednih mašina. Ujedno je Zemljoradničkoj zadruzi "Trnovo" Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, (sredstva je obezbijedila Evropska unija), dodijelilo je na korištenje paket poljoprivredne mehanizacije koji se sastoji od 5 (pet) traktora sa odgovarajućim priključnim mašinama. Trenutno je ovaj subjekat pravno prestao da postoji, dok su navedene mašine na korištenju kod poljoprivrednika koji su ih prvobitno i zadužili.

U cilju obnove ovčarstva – po svim pokazateljima najperspektivnije grane poljoprivrede za zemljišnoklimatske i uzgojne uslove područja općine Trnovo, u periodu 1998. godine iz budžeta općine Trnovo obezbjeđena su sredstva u iznosu od cca 49.000,00 KM kojim je nabavljeno 220-oro ženske jagnjadi (šilježi) za priplod a koja su u vidu pozajmice raspodijeljena 20-orici poljoprivrednika – povratnika na područje općine Trnovo. Poslije određenog perioda korištenja robne pozajmice (većinom dvije-tri godine), poljoprivrednici istu razdužuju, a zadužuju se drugi poljoprivrednici po istim uslovima i istim vremenskim rokom korištenja. Do danas ova sredstva je koristilo oko 50 poljoprivrednika i projekat nastavlja kontinuitet.

U poslijeratnom periodu programi podrške za pokretanje poljoprivredne proizvodnje koji su realizirani od strane nadležnih institucija vlasti, mogu se okarakterisati kao socijalni programi, jer je poljoprivredniku – povratniku na područje općine Trnovo, omogućena nabavka najneophodnijih sredstava za pokretanje poljoprivredne proizvodnje (1-2 grla krava i poljoprivredna mašina) a koja je imala za cilj da osigura osnovna egzistencija povratnika.

Početakom 2000. godine započeta je realizacija projekata koji su stvarali osnovu za robnu proizvodnju. Prvi od realizovanih programa ovog karaktera kada je Vlada Federacije po veoma povoljnim kreditnim uvjetima isporučila na područje općine Trnovo liniju za proizvodnju sira. Međutim do danas investitor koji je kreditno zadužio opremu, istu nije stavio u funkciju niti je pokrenuo bilo kakve aktivnosti oko otkupa mlijeka.

Progresivniji razvoj poljoprivredne proizvodnje nastaje kada određeni poljoprivredni proizvođači prerastaju u robne proizvođače i kada nadležne institucije daju podršku poljoprivrednicima koji su dostigli određeni nivo proizvodnje , tj. koji su prerasli u robne proizvođače. Na svim nivoima vlasti (Federalnoj, Kantonalnoj i Općinskoj) donešeni su Programi podsticajnih mjera za poljoprivredu. Na nivou Federalne vlasti donešen je zakon o podsticajima kojima je za dugoročni period riješeno pitanje podsticaja. Kanton je u formi Odluke definisao ovu materiju ali očekivati je da će se ubrzo kroz usvajanje zakona dugoročno riješiti ovo pitanje. Općina Trnovo je u 2003. godini prvi put donijela program podsticajnih mjera za navedenu godinu u skladu sa definisanim kriterijima Programa podsticajnih mjera u navedenoj godini poljoprivrednicima koji su postigli određeni nivo poljoprivredne proizvodnje raspodijeljeno je cca 25.000,00 KM. Navedenim podsticajima postiže se višestruki pozitivni efekti na poljoprivrednu proizvodnju, gdje pored direktne materijalne podrške poljoprivrednoj proizvodnji, daje se moralna podrška "ozbiljnim" poljoprivrednim proizvođačima.

U skladu sa opredjeljenjem općine Trnovo za razvoj poljoprivrede kao strateške privredne grane u 2005. godini je na bazi Strategije općine Trnovo (2003-2006. godina) urađen je Srednjoročni plan razvoja poljoprivrede općine Trnovo za period 2005-2010. godina, dokument kojim se precizno definišu smjernice i konkretni projekti razvoja poljoprivrede za navedeni period. Na osnovu navedenog dokumenta u 2005. godini je 20-orici poljoprivrednika dodijeljena su sredstva u ukupnom iznosu od 100.000,00 KM za podršku u realizaciji njihovih razvojnih projekata iz oblasti poljoprivrede. Sredstva su dodijeljena kao bespovratna u

svrhu podrške realizacije programa iz oblasti poljoprivrede i uposlenja, odnosno radnog angažmana povratnika na područje općine Trnovo. Realizacija ovog projekta je u toku. Navedenim projektom se pored direktne finansijske podrške realizaciji razvojnih projekata uspjelo stvoriti 10 novih registrovanih samostalnih poljoprivrednih proizvođača, a što podrazumijeva stvaranje samoodrživih farmi, nova uposlenja te radni angažman za 20 domaćinstava.

Bitan problem koji je kontinuirano prisutan u oblasti poljoprivrede je nepostojanje organizovanog otkupa viška poljoprivrednih proizvoda; mesa, mlijeka, povrtnih kultura i sl. U više navrata pokušavao se riješiti navedeni problem na način da se da podrška subjektu koji bi bio nosilac navedenih aktivnosti a što se pokušavalo pružanjem podrške osnivanju i radu zemljoradničke zadruge. Općina je i finansijski pružala podršku navedenom subjektu s ciljem implementacije projekta otkupa mlijeka. Međutim, iz određenih i subjektivnih i objektivnih problema danas imamo situaciju da je navedeni subjekat nije uspio opstati a samim tim niti implementirati navedeni projekat.

Projekat otupa mlijeka konačno je realizovalo UG "Žene Trnova", udruženja koje je obezbijedilo potrebna materijalno-tehnička sredstva za otkup (4 laktofriza i kamion sa namjenskom cisternom), preregistrovalo se u privredni subjekat – zemljoradničku zadrugu, te uz određenu materijalnu podršku općine, uspjelo je pokrenuti otkup mlijeka na području općine Trnovo. Međutim, trenutnim obimom proizvodnje mlijeka na području općine Trnovo, ovaj projekat se bez direktne materijalne podrške ne može sam održati. Stoga je neophodna materijalna podrška realizaciji istog do perioda kada se dostigne obim proizvodnje mlijeka za otkup čijim otkupom bi subjekat postao ekonomski samoodrživ.

Otkup mlijeka zvanično je počeo 11.10.2005.godine po utvrđenoj maršuti sela Trnova (Delijaš – Trnovo – Pendičići – Brutusi – Trebečaj – Mijanovići – Gaj – Dujmovići – Dejčići). U navedenim selima za period otkupa od šest mjeseci uključilo se 50 kooperanata proizvođača mlijeka sa dnevno otkupljenom količinom mlijeka od 700 litara. Nakon nabavke neophodne opreme i vozila otkup mlijeka će se proširiti na sela mjesne zajednice Šabići i sela u RS.

Opća zadruga EKO ima četvero stalno uposlenih uz podršku Javne ustanove Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo i Općine Trnovo.

Pčelarstvo je posebna grana poljoprivrede koja zbog agroekoloških prednosti područja općine Trnovo, ima realne mogućnosti za znatno unapređenje obima proizvodnja. Trenutno se u pčelarskoj proizvodnji koristi samo nešto više od 50% potencijala (med), dok se drugi pčelinji proizvodi (matična mlijječ, pollen i propolis) ne koriste i imaju sekundarnu ulogu.

Peradarstvo je slabo razvijeno i trenutno na području Općine egzistira samo jedan veći proizvodni kapacitet brojlera u selu Lukavac kapaciteta 10.000 – 12.000 kom u jednom turnusu, kao i par manjih objekata u selima Dujmovići i Pendičići.

Općina Trnovo se karakteriše bogatstvom visokokvalitetnih voda, resursa koji je nezamjenjiv preduvjet za proizvodnju **ribe**. Trenutno je stepen iskorištenosti ovog resursa za ove namjene ravan nuli. Na području općine Trnovo postoji devastiran sistem za uzgoj ribe za koji nema inicijative za njegovu realizaciju.

1.3.3 Šumarstvo

1.3.3.1 Stanje šumskog fonda državnih šuma

Državnim šumama i šumskim zemljištima upravljaju Federalna uprava i kantonalne uprave pod uslovima utvrđenim Zakonom o šumama. Federalno ministarstvo ugovorom prenosi poslove gospodarenja šumama i šumskim zemljištem kantonalnim ministarstvima (Član 48 i 49. Zakona o šumama).

Kantonalne uprave ustupaju kantonalnim šumsko-privrednim društvima određene poslove u pogledu gospodarenja državnim šumama a koji se sastoji naročito iz: donošenja šumsko-gospodarskih osnova, izrada projekata za izvođenje i njihova realizacija, promet šumskih drvnih sortimanata, izvršavanje programa i planova jednostavne i proširene biološke reprodukcije, provođenje mjera integralne zaštite šuma, proizvodnja i promet šumskog sjemena i šumskog i ukrasnog sadnog materijala, izvršavanje planova i iskorištavanje sekundarnih šumskih proizvoda, realizacija planova razvoja šumarstva i mjere racionalizovanja u šumarstvu, sve ekonomske odgovornosti, koristi i odluke i ostali oslovi koji se ugovorom ustupaju od kantonalne uprave.

“Sarajevo – šume” d.o.o Sarajevo je Kantonalno šumsko – privredno društvo za gospodarenje državnim šumama na području Kantona Sarajevo.

U cilju obezbjeđenja racionalnog i trajnog gospodarenja šumama i šumskim zemljištem formiraju se šumskogospodarska područja u koje ulaze i površine krša kao posebna gospodarska jedinica. Šumskogospodarska područja predstavljaju u stanišnom, biološkom, geografskom, prometnom, ekološkom i ekonomskom pogledu jednu zaokruženu cjelinu u okviru koje se obezbjeđuje trajnost gospodarenja šumama i šumskim zemljištem. U okviru Kantonalnog šumsko-privrednog društva, šume i šumsko zemljište općine Trnovo formirano je kao “Trnovsko” šumskouzgojno područje koje se dijeli na šumskogospodarske jedinice. Poslovi Kantonalne uprave definisani su članom 59. Zakona o šumama, gdje je navedeno da, pored ostalih poslova, upoznaje javnost sa stanjem šuma i izdaje odgovarajuće stručno-popularne publikacije o stanju šuma i njihovom značaju. Na zahtjev ovog organa da se u skladu sa Planom rada Općinskog vijeća Trnovo za 2005. godinu, dostavi Stanje šumskog fonda na području općine Trnovo, Kantonalno šumsko-privredno društvo za gospodarenje državnim šumama “Sarajevo-šume” d.o.o Sarajevo je dostavilo tabelarni pregled stanja, koji u cjelosti prikazujemo u tabeli.

R b	Kategorija šuma	Površina (ha)	Min. površina (ha)	Površ. za gazdovanje (ha)	Vrsta drveta	Drvena zaliha m3 (krupno drvo)	Etat godišnji m3 (krupno drvo)	Planirane sječe u 2005. (krupno drvo)	Izvršene sječe za 9 mjeseci (krupno drvo)
1	Visoke šume sa prirodnim oblikom.	5.190,3	419,4	4.770,9	Četinari	174.327	3.000	1.140	
					Liščari	1.032	19.950	7.775	5.671
					Ukupno	1.206.4	22.950	8.915	5.671
2	Visoke degradirane šume	3.622,5	350,6	3.271,9	Četinari	1.732			
					Liščari	553.662	2.025		
					Ukupno	555.394	2.025		
3	Šumski zasadi (kulture)	824,9	62,0	762,9	Četinari	33.819	770	300	
					Liščari	10.111	300		
					Ukupno	43.930	1.070	300	
4	Izdanačke šume	3.751,9	320,7	3.432,2	Četinari	854			
					Liščari	346.996	4.271	3.000	3.000
					Ukupno	347.850	4.271	3.000	3.000
5	Goleti i neproduktivne površine	8.935,8	243,8	8.692,0					
SVEGA		22.326,4	1.396,5	20.929,9	Četinari	210.732	3.770	1.440	
					Liščari	1.942.8	26.546	10.775	8.671
					Ukupno	2.153.5	30.316	12.215	8.671

1.3.3.2 Stanje šumskog fonda u privatnim šumama

Privatnim šumama upravljaju njihovi vlasnici u skladu sa Zakonom o šumama, podzakonskim propisima, propisima kantona i odredbama šumskogospodarske osnove. Kantonalno ministarstvo putem kantonalne uprave obavlja stručne poslove u pogledu gospodarenja privatnim šumama, a može određene poslove prenijeti na kantonalno šumsko-privredno društvo. Pod navedenim poslovima podrazumijeva se doznaka, primanje i premjeravanje, izdavanje otpremnog iskaza, planiranje šumsko-uzgojnih radova, čuvanje i zaštita šuma (Član 47. Zakona o šumama, "Sl. novine Federacije BiH", broj: 20/02).

U skladu sa Zakonom o šumama, upravljanje privatnim šumama na području općine Trnovo vrši Kantonalna uprava za šumarstvo.

Šumsko-gospodarska osnova za privatne šume i šumska zemljišta na području općine Trnovo, donešena je 01.01.1985. godine za period važnosti od 10 godina, tj. do 31.12.1994. godine. Nova šumsko - gospodarska osnova još nije donešena i kao što se vidi period važnost ove je odavno istekao, tako da se privatnim šumama upravlja na osnovu godišnjih planova gazdovanja.

Obzirom na ratna dejstva od 1992. godine do 1995. godine, nisu postojale objektivne mogućnosti za praćenje načina i obima sječa koje su bile predviđene šumsko-privrednom osnovom, sječe šume u tom periodu su uglavnom bile bespravne i nekontrolisane, a vršene su za potrebe raznih vojski (linije razgraničenja, logori i sl.), kao i za civilno stanovništvo. Veći dio ovih šuma se nalazio u zoni ratnih dejstava tako da ima dosta stabala koja su oštećena (prelom, izvala, gelerisanost i sl.), a znatan dio površina je i miniran, čemu se mora posvetiti znatna pažnja u narednom uređajnom periodu. Takođe treba napomenuti da neki tačniji podaci o izvršenim sječama iz navedenog perioda ne postoje, a i eventualna procjena ratnih šteta na velikim površinama nije urađena.

Kantonalno ministarstvo putem katonalne uprave obavlja stručne poslove u pogledu gospodarenja privatnim šumama. Pod navedenim poslovima podrazumijevaju se poslovi doznake, primanja i premjeravanja, izdavanja otpremnog iskaza, planiranja, šumsko-uzgojnih radova, čuvanje i zaštita šuma.

Jedan od osnovnih zadataka za ostvarivanje ciljeva gazdovanja sa šumama je da se putem sječivih zahvata poboljša njihovo kvalitetno stanje, da se stvore uslovi za povećanje prirasta, a time i prinosa šuma i da se poboljša reproduktivna sposobnost zemljišta. Visoke šume u vlasništvu građana i drugih lica su dosta usitnjene po katasterskim općinama. Na području općine Trnovo (Federacija BiH) oko 68 % od ukupne površine zauzimaju izdanačke šume, što je jako nepovoljno u odnosu na visoke šume. Zato treba prioritarno ove izdanačke šume prevoditi u viši uzgojni oblik tj. u srednje i visoke šume. U izdanačkim šumama ima stabala koja su sjemenskog porijekla te se ova okolnost može pozitivno iskoristiti i pomenute šume bez većih šumsko uzgojnih radova mogu prevoditi u viši uzgojni oblik. Putem sječa treba osloboditi stabla sjemenskog porijekla u godini punog uroda i obezbijediti prirodno naplođivanje.

Širi društveni, a i lični interes vlasnika je prevođenje izdanačkih šuma u viši uzgojni oblik što je na području općine Trnovo veoma neophodno.

Na području općine Trnovo u privatnom vlasništvu ima oko 165,84 ha goleti tako da bi trebalo uraditi uzgojne projekte za njihovo eventualno pošumljavanje.

Vlasnici privatnih šuma dužni su na količinu odobrene drvne mase za sječu po tržišnim cijenama drvna mase na panju uplatiti iznos od 15% na poseban račun namjenskog fonda kantona prije stavljanja drveta u promet. Sredstva se koriste u okviru šumskogospodarskog područja i ne mogu se prelijevati sa jednog na drugo šumskogospodarsko područje kao ni za finansiranje zajedničkih aktivnosti uprave.

U skladu sa Čl.54. Zakona o šumama, Kantonalne uprave dužne su obezbijediti neposrednu zaštitu šuma - čuvanje šuma od bespravnog prisvajanja i korištenja, šumskih požara i drugih elementarnih nepogoda, biljnih

bolesti i štetočina kao i drugih protivzakonitih radnji, putem organizovane čuvarske službe (čuvarima šuma) po određenim čuvarskim rejonima.

U tabeli br. 1 prikazujemo stanje šumskog fonda u privatnim šumama na području općine Trnovo.

Rb	Kategorija šuma	Površina (ha)	Površina za gazdovanje (ha)	Vrsta drveta	Drvena zaliha m3 (krupno drvo)	Etat godišnji m3 (krupno drvo)	Planiranje sječe u 2005. (krupno drvo)
1	Visoke šume sa prir.obn.	137	137	Četinari	2.370	37.04	28
				Liščari	29.093	373.30	302
				Ukupno	31.463	410.34	330
2	Visoke degradirane šume			Četinari	-	-	-
				Liščari	-	-	-
				Ukupno	-	-	-
3	Šumski zasadi (kulture)			Četinari	-	-	-
				Liščari	-	-	-
				Ukupno	-	-	-
4	Izdanačke šume	529,9	529,9	Četinari	-	-	-
				Liščari	31.158	755.50	608
				Ukupno	31.158	755.50	608
5	Goleti i neproduktivne površine	113,9	113,9	-	-	-	-
SVEGA				Četinari	2.370	37.04	28
				Liščari	60.251	2.128.80	910
				Ukupno	62.621	1.165.84	938

1.3.4 Turizam

Kao što je naznačeno prije, Trnovo obiluje nedirnutim prirodnim ljepotama, čistim planinskim zrakom, mnogobrojnim planinama, riječnim izvorima, tokovima, kanjonima i jezerima, kao i izvanrednim terenima za zimske sportove.

Turizam u ovoj regiji doživljava ekspanziju tokom održavanja XIV Zimskih Olimpijskih Igara 1984, za čije su potrebe izrađeni različiti sportski tereni i borilišta (za zimske i ljetnje sportove), mnogobrojni hoteli, bungaslovska naselja, prateći objekti i moderna infrastruktura. Na prostoru sadašnje Općine Trnovo nalazili su se slijedeći smještajni kapaciteti: hotel Famos (sadašnji hotel Maršal), apartmansko naselje montažnog tipa, hotel Smuk, Omladinski centar, hotel Igman i hotel Ferijalnog saveza. Preispitivanje vlasništva nad ovim objektima je u toku. Dosadašnji vlasnik je bio ZOI-84. Rješavanjem vlasničkih odnosa ubrzo će se obnoviti objekata.

U toku augusta 1993 svi objekti su u potpunosti uništeni. U poslijeratnom periodu Hotel Maršal je obnovljen i predstavlja jedini objekat te vrste u upotrebi na planini Bijelašnici. Pored toga postoje još i drugi objekti koji nude smještajne usluge u regiji: Planinarski dom «Treskavica», Pro Bitra, Dejčići i Škola u prirodi Šabići.

I pored velikog potencijala, turizam ne dosi značajan prosperitet regiji. I pored velikog broja autohtonih, nedirnutih sela (Lukomir, Brda, itd.) u kojima se danas živi na tradicionalan način, u ovoj regiji ruralni turizam ne egzistira. Iako su trnovska lovišta veoma bogata različitim vrstama divljači, lovni turizam u ovom području nije uzео većeg maha.

Turizam u Bosni i Hercegovini sa svojom raznolikom i bogatom ponudom ima dugu tradiciju. Sarajevo je danas osnovno turističko mjesto i pored toga razvoj je sveden samo na jedan uski dio grada i na zimske centre na Igmanu i Bjelašnici.

Postojećom Provedbeno planskom dokumentacijom posebno su uvažavani ciljevi, kako globalni tako posebni:

- Stvaranje uslova za trajno i intenzivno korištenje sportskih pratećih sadržaja,
- Stvaranje odgovarajuće materijalne i organizacione baze za razvoj sarajevske regije kao turističkog centra sa cjelovitom turističkom ponudom,
- Definisane kriterija za sve djelatnosti na ovom području u prvom redu za zimsku i ljetnu rekreaciju, koncepciju
- turističkih sadržaja, saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu te urbanističko – tehničke uslove za sve zone.

Čitav prostor Igmana i Bjelašnice se tretira kao jedinstvena planinska stanica sa kompletnom turističkom ponudom tokom cijele godine. Razvoj te stanice je planiran na dva lokaliteta i to Babin Do – Bjelašnica i Veliko pole – Igman.

Osnovni punkt zimske rekreacije predstavlja zona sijališta vrh Bjelašnice – Babin Do sa stazama spusta, slaloma, i veleslaloma koje bi opsluživali objekti vertikalnog transporta (dvije žičare i šestnaest ski liftova).

Proširenje osnovne zone planirano je prema masivu Šiljak sa ciljnim prostorima u Štinjem dolu i Donjoj Grkarici i predstavlja veoma povoljne terene za alpsko skijanje.

Na osnovu naznačenih potencijalnih vrijednosti ovih prostora proizašla su i opredjeljenja o formiranju planinske stanice na prostoru općine koja omogućuje mnogostruke vrste turizma i turističke ponude:

- zimsko – sportski;
- rekreativni;
- edukativni;
- poslovni;
- kongresni;
- omladinski;
- memorijalni turizam;
- speleologija;
- manifestacioni turizam;ekskurzioni;
- zadovoljavanje raznih hobija;
- lovni turizam;
- planinarenje;
- alpinizam;
- zdravstveni i dr.

Uz uvažavanje postojeće Provedbeno planske dokumentacije donešene su odluke:

- Odluka o usvajanju Urbanističkog projekta „Bjelašnica I faza“
- Odluka o provođenju Urbanističkog projekta „Bjelašnica I faza“
- Odluka o pristupanju izradi Urbanističkog projekta „Bjelašnica II faza“
- Odluka o pristupanju izradi Urbanističkog projekta „Gornja Grkarica“
- Odluka o pristupanju izradi izmjene Urbanističkog projekta „Gornja Grkarica“
- Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o usvajanju Regucionog plana dijela posebnog područja Bjelašnica

Realizacijom navedenih Provedbeno – planskih dokumenata na ovim prostorima izgradio bi se jedan od najmodernijih sportsko – rekreacionih centara. Stvorili bi se uslovi za razvoj turističke privrede Općine Trnovo, Kantona Sarajevo pa i šire, izgradili bi se smještajni kapaciteti, obnovile postojeće staze i vertikalni transport,

izgradile bi se nove staze i vertikalni transport na potezu Šiljak – Donja grkarica, Šiljak – Štinji do i Gojčinova ravan – Jarčev kamen, razvila bi se sportsko – rekreaciona ponuda, izgradnja sportskih terena na Gornjoj grkarici i Velikom polju, izvan prostora Igmana i Bjelašnice izgradili bi se uslužni objekti (planinske kuće i bungalovi), razvio bi se seoski turizam u naseljenim mjestima (izgradnja eko – etno sela), arhitektura stambenih i pomoćnih objekata prilagodila bi se originalnom obliku (autohtona podbjelašnička kuća), na cijelom prostoru izgradile bi se moderne saobraćajnice koje bi povezivale naseljena mjesta sa centrom, izgradili bi se kanalizacioni sistemi za postrojenjima za tretman otpadne vode za sva naseljena mjesta, izradila bi se studija opravdanosti snadbjevanja vodom Igmana i Bjelašnice sa prostora Općine Trnovo kao i proizvodnja vještačkog snijega, za prostor Igmana i Bjelašnice izgradila bi se nova separata mreža fekalnih voda i kišnice, zaštitilo i valorizovalo kulturno – historijsko naslijeđe ovih prostora, riješilo uklanjanje i odvoz otpada sa ovih prostora, zaštitila izvorišta i vodotoci na ovim prostorima, riješio problem pokrivenosti GSM i TV signalom, prostor općine očistio od mine.

Planirane aktivnosti u sklopu Projekta Bjelašnica i njihova realizacija stvorit će jezgro razvoja turizma u općini Trnovo te paralelno stim i proizvodnja zdrave hrane.

U toku je izgradnja hotela, apartmana, pansiona i javnih sadržaja u okviru Urbanističkog projekta “Bjelašnica I faza”.

U proteklom periodu je izgrađena infrastruktura za pomenuti obuhvat te doveden plin od Hrasnice da Babina Dola i započeta je izgradnja planiranih objekata. Realizacija projekta je do kraja tekuće godine a izgradit će se ukupno 2.500 ležaja.

Uporedo sa izgradnjom objekata u Bjelašnici I pristupilo se izradi Urbanističkih projekata Bjelašnica II i Gornja Grkarica.

U obuhvatu Urbanističkog projekta „Bjelašnica II faza“ pored smještanih kapaciteta planirana je izgradnja zajedničkih sadržaja (dvorana, bazen, dom zdravlja, banke, mjenjačnice i drugi ugostiteljsko turistički sadržaji).

Ova faza će nadopuniti nedostajuće sadržaje u Urbanističkom projektu „Bjelašnica I faza“.

Realizacijom ove faze izgradit će se 2000 ležaja kako u hotelima tako i u apartmanima i pansionima.

Da bi se upotpunila i ljetna ponuda na prostoru Igmana i Bjelašnice Urbanističkim projektom „Gornja Grkarica“ planirana je izgradnja otvorenih sportskih terena, Ergele sa manježom kao i staza za jahanje, biciklističkih i trim staza.

Problem saobraćajne gužve u centru razrješit će se izgradnjom zaobilaznice hotel „Maršal“ – Donja Grkarica čija je realizacija u toku.

Saobraćaj u mirovanju na prostoru Babina dola rješit će se izgradnjom garaža u sklopu objelata ili gradnjom samostalnih objekata.

Nedostatak staza i vertikalnog transporta riješit će se proširenjem obuhvata na lokalitet Šiljka i Donje Grkarice. U toku su aktivnosti oko unošenja ovog prostornog obuhvata u Prostorni plan Kantona Sarajevo.

Pored izgradnje sportsko – rekreacionog centra Igman i Bjelašnica otpočeli su projekti na razvoju seoskog turizma u selima koja se nalaze u neposrednom zaleđu ovog prostora.

Izgradnja eko – etno sela , revitalizacija katuna i vodenica te rekonstrukcija postojećih stambenih objekata za mogućnost prijema gostiju su projekti koji će doprinjeti razvoju turizma na ovim prostorima.

Izgradnja biciklističkih staza, staza za jahanje , postavljanje turističke signalizacije su takođe projekti koji će na prostoru općine Trnovo privući izuzetno puno posjetilaca i turista koji će uživati u prirodnim ljepotama ovog kraja.

Edukacija stanovništva, informisanje i marketinško predstavljanje općine su takođe prioritetni zadaci na kojima se treba odmah poraditi.

1.4 INFRASTRUKTURA

1.4.1 Putne komunikacije

Na prostoru Općine Trnovo je izgrađeno oko 140 km puteva različite kategorizacije. Magistralni put M18 Sarajevo – Foča u dužini od 6 km prolazi kroz teritoriju općine Trnovo. Putni pravac Garež – Delijaš – Ustikolina je od federalnog značaja.

Od kantonalnog značaja su putni pravac Krupac – Bjelašnica – Šabići - Sinanovići i putni pravac Gornja Grkarica – Dejčići – Pendičići.

Navedeni putni pravci su žila kucavica u razvoju općine Trnovo a na njih su vezani svi lokalni putevi do naseljenih mjesta i od općinskog su značaja.

U toku je asfaltiranje glavnih putnih pravaca te lokalnih puteva uz zajedničko učešće građana i općine Trnovo.

Pored izgradnje puteva paralelno se grade i mostovi tako da je u do sadašnjim aktivnostima izgrađeno 11 mostova a u toku je izgradnja novih 17 mostova.

U narednom periodu planirana je izgradnja zaobilaznice Hotel „Maršal“ – Donja Grkarica kao i izgradnja putnog pravca Ilovice - Jahorina a u cilju povezivanja Bjelašnice i Jahorine prostorom općine Trnovo što će u mnogome doprinijeti razvoju općine.

U narednom planskom periodu završit će se asfaltiranje kako glavnih saobraćajnica tako i lokalnih puteva do naseljenih mjesta čime će se stvoriti preduslovi za ulaganja na ove prostore.

Održavanje putnih pravca, u zaviznosti od kategorizacije, je obezbjeđeno od strane Federalne direkcije za ceste, Direkcije za ceste Kantona Sarajevo i općine Trnovo.

Općina Trnovo je povezana Javnim gradskim prevozom i to autobuskim saobraćajem na relaciji Ilidža – Turovi i kombi linijama Delijaš, Dejčići i Sinanovići. U narednom periodu ovaj segment treba znatno poboljšati kako u pogledu broja linija i satnica tako i u kvalitetnom broju vozila koja saobraćaju na prostoru općine.

Najbliža pristupna tačka željezničkom i avio saobraćaju nalazi se u Sarajevu oko 30 km. Putem željeznice, a preko Sarajeva, Trnovo je povezano sa lukom Ploče u Hrvatskoj (5 sati vožnje), te Zagrebom i cijelom Evropom.

Preko Sarajevskog aerodroma Trnovo ima kvalitetnu avio komunikaciju sa cijelim svijetom.

1.4.2 Komunalna infrastruktura

1.4.2.1 Vodosnabdjevanje

Općina Trnovo obiluje izuzetno čistim izvorima pitke vode, te površinskim vodama. Glavni vodni tok je Željeznica sa svoje dvije najveće pritoke, Crna rijeka (desna pritoka) i Bijela rijeka (lijeva pritoka) sa Presjenicom koje pripadaju slivu Crnog Mora. Od drugih većih vodotokova koji pripadaju Jadranskom slivu je Rakitnica sa svojom pritokom Tušiočkim potokom.

Na prostoru općine Trnovo nalazi se 56 naseljenih mjesta, naselja, sela i zaseoka i ista su snabdjevena vodom sa lokalnih izvorišta osim dijela Trnova koji se snabdjeva vodom iz centralnog vodovodnog sistema iz Trnova RS i Igmana i Bjelašnice sa napajanjem iz pumpnog vodovodnog sistema Hrasnica – Bjelašnica.

U dosadašnjim aktivnostima u pogledu snabdjevanja vodom naseljenih mjesta učinjeni su značajni koraci i izgrađeni su lokalni vodovodi , za naseljena mjesta kako slijedi:

1. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Sinanovići i Pervizi
2. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Šabići i Rakitnica,
3. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Lukavac,
4. Pumpni vodovodni sistem za naseljena mjesta Ozimine i Žilići,
5. Pumpni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Bobovica,
6. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Umoljani,
7. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Kramari,
8. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Brda i Milišići,
9. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Dejčići, Šabanci, Ostojići i Luke,
10. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Dujmovići, Gaj, Mijanovići, Trebečaj i Brutusi.
11. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Gračanica i Pendičići,
12. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljena mjesta Delijš, Pomenovići, Sjeverovići i Karovići,
13. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Govedovići,
14. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Slavljevići,
15. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Durakovići,
16. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Boljanovići,
17. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Hamzići,
18. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Godinja,
19. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Presjenica.

Naseljena mjesta Ilovice, Bašci, Šišići i Jelačići se napajaju sa predratnih vodovodnih sistema koji su djelimično sanirani.

U toku je izgradnja sledećih vodovodnih sistema:

1. Pumpni vodovodni sistem za naseljena mjesta Lukavac, Brda i Milišići,
2. Pumpni vodovodni sistem za naseljena mjesta Obla Brda, Prečani , Umčani i Rahovići,
3. Gravitacioni vodovodni sistem za naseljeno mjesto Bašci,
4. Pumpni sistem za naseljeno mjesto Balbašići.

Za potrebe snabdjevanja vodom Bjelašnice II faze i Gornje i Donje Grkarice u toku je izrada Glavnog projekta.

Upravljanje i održavanje vodovoda je povjereno KJKP „Vodovod i Kanalizacija“ iz Sarajeva za vodovodni sistem Hrasnica – Bjelašnica, lokalni seoski vodovodi JKP “Vareš” iz Vareša i vodovod u Trnovu vodovodu iz Lukavice.

Gradski sistem vodosnadbjevanja Sarajeva obezbjeđuje oko 80% potrebnih količina vode sa izvorišta Bačevo.

Angažovanjem stručnih, naučnih i političkih faktora sa područja Kantona Sarajevo pristupilo se analizi i definisanju startegije zadovoljenja potreba za vodom Sarajeva. Na osnovu provedenih analiza o postojećem stanju i na osnovu preliminarnih prognoza o planskim potrebama za vodom došlo se do zaključka da su: Prijeratne potrebe za vodom gradskog područja koje su iznosile oko 1,6 m³/sec. moguće obezbjediti u postojećem izvorištu, što znači i iscrpljivanje postojećih kapaciteta izvorišta pitke vode.

Grube procjene govore da su potrebe za vodom područja grada Sarajeva do 2040 godine biti oko 7 m³/sec. pitke vode. Ako se imaju u vidu kapaciteti postojećeg vodovoda vrlo jasno se naglašava potreba za pronalaženjem novih vodnih resursa.

Gore navedeni zaključci upućuju na formiranje akumulacija, a kao najinteresantniji vodotoci određeni su Bijela i Crna rijeka . Prvobitno se Bijela rijeka sa svojim položajem, mogućim kapacitetima, prognoziranom kvalitetom vode, te načinom transporta vode do potrošača nametnula kao prioritetnija.

Zbog unutrašnje političke organizacije Bosne i Hercegovine po entitetima, prvenstveno zbog položaja pregradnog profila akumulacija Bijela rijeka stavljena je u drugi plan, a akumulacija Crna rijeka kao višenamjenski vodoprivredni sistem u sadašnjem trenutku se pokazuje kao povoljnija. Planirane akumulacije u mnogome će uticati na strategiju razvoja općine Trnovo.

Da bi se ovaj projekat realizovao, tj. izradila izvedbena dokumentacija i dodatne studije kao i radovi, potrebno je još najmanje 5 godina. Ova akumulacija bi imala površinu od 224 ha. Turbine koje će se koristiti za proizvodnju električne energije bi prosječno davale oko 11.35x10⁶ kwh godišnje. Ovom akumulacijom bi se djelimično potopila vikendaška naselja (oko 25 vikendica), dio saobraćajnice Sarajevo – Goražde i dio zemljišta koji se može koristiti za poljoprivrednu proizvodnju, mjesni objekti elektro, vodovoda, PTT-a i jedno groblje.

1.4.2.2 Telekomunikacije

Na teritoriji Općine Trnovo su postavljeni optički telekomunikacioni kablovi. Na ovom prostoru nalaze se dvije lokalne pošte, u sastavu kojih se nalazi pet modernih telefonskih centrala. Oko 80% svih trnovskih naselja je povezano PTT mrežom, te putem iste imaju i mogućnost pristupa Internetu. 60% teritorija je pokriveno GSM signalom, ali se trenutno radi na postavljanju novih predajnika, tako da je za očekivati da će uskoro značajniji dio općine biti pokriven GSM signalom. Pokrivenost Općine TV i radio signalom je veoma loša, ali su u toku aktivnosti postavljanja radio predajnika na općinskom teritoriju. Na repetitoru Čelina postavljena je oprema za signal FTV koji samo pokriva područje urbanog djela Trnova. U toku su aktivnosti na izradi Studije pokrivenosti cijelog prostora općine Trnovo. Ovaj izuzetno bitan projekat za općinu Trnovo planiran je da se realizuje do karaja 2006.g.

Na prostoru općine ne izdaju se nijedne novine a nema ni prodajnog mjesta za štampu koja bi dolazila iz Sarajeva.

Poslije rata je postojala radio stanica Trnovo, ali je ona prestala sa radom zbog ukidanja dozvole za rad od strane RAC-a.

1.4.2.3 Sistem snabdjevanja električnom energijom

Kompletna visoko i niskonaponska mreža u Trnovu je bila uništena. U periodu obnove izgrađena je i rekonstruisana u obimu od 80% predratnog stanja. Trenutne aktivnosti su usmjerene na sanaciju dalekovoda od Ledića – Trebečaja - Trnova – Rijeke i Grebka te Sinanovića i Bobovice ugradnjom univerzalnog kabla i zamjenom postojećih stubova.

Takođe je dogovoreno od strane nadležnih distribucija da se uradi veza između postojeće trafostanice u Trnovu RS i trafostanice u Kiseljicama u cilju dvosmjernog napajanja općine Trnovo što do sada nije bila mogućnost. Takođe je izgrađen i podzemni visokonaponski vod od Bjelašnice do Bara i od Prokrese do Šabića. Navedena ulaganja u sanaciju visokonaponske mreže u mnogome su doprinjela ravnomjernom snabdjevanju građana električnom energijom.

Da bi se sanirala i izgradila nedostajuća elektromreže potrebno je obezbjediti oko 3.000,000,00 KM.

Pored izgradnje visoko i niskonaponske mreže u svim do sada naseljenim mjestima urađena je javna rasvjeta, a u toku je dogradnja iste te pripreme za izgradnju u selima koja se tek rekonstruišu.

1.4.2.4 Sistem kanalizacije i otpadne vode

Osim urbanog dijela Trnova, Igmana i Bjelašnice naseljena mjesta nemaju izgrađene kanalizacione sisteme. Zagađivači koji utiču na kvalitet voda u Općini se mogu podijeliti u dvije podgrupe: koncentrisani i rasuti ili disperzioni. Koncentrisana zagađenja prvenstveno potiču od naselja raspoređenih po slivnim područjima rijeka ili kao proizvod privredne djelatnosti stanovništva. Otpadne vode se uglavnom mogu klasifikovati na otpadne vode stanovništva, otpadne vode od uzgoja stoke i otpadne vode industrije. U ovom momentu glavni zagađivači voda u Općini Trnovo su otpadne vode stanovništva (fekalije) i otpadne vode od uzgoja stoke.

U kategoriju rasutih zagađivača se svrstavaju svi oni izvori zagađenja koji se emitiraju preko široke površine i na taj način negativno utiču na kvalitet površinskih voda. Pod prirodnim rasutim zagađenjem podrazumijeva se unos površinskog sloja zemljišta koje zajedno sa ostalim organskim materijama spiranjem dolazi do vodotoka. Druga vrsta rasutog zagađenja uglavnom potiče od mnoštva individualnih domaćinstava raspoređenom po slivnom području, otpadnih voda od uzgoja stoke, kao i od spiranja poljoprivrednih površina na kojima se primjenjuju vještačka đubriva. Na osnovu dosadašnjih analiza udio koncentrisanih i rasutih zagađivača je ujednačen.

Pored pobrojanih zagađivača bitno je pomenuti i zagađenja koja nastaju od izgrađenih saobraćajnica koja se pružaju uz navedene vodotoke. Uticaji se ogledaju kroz spiranje saobraćajnica usljed padavina i unosom ulja i masti u korita rijeka. Drugi uticaj se ogleda indirektno kroz povećanje inteziteta saobraćaja i unosa olova i sumpora. Treći mogući utjecaj se može javiti putem incidentnog zagađenja kroz saobraćajne nesreće vozila koja prevoze opasne materije. Ove posljedice, na kvalitet voda, mogu biti katastrofalne.

1.4.3 Ekologija

U cilju zaštite vodotoka i izvorišta na prostoru općine Trnovo urađen je Program zaštite vodotoka čiji je cilj da obezbjedi:

- stvaranje preduslova za obezbjeđenje određenih količina vode za snabdjevanje stanovništva i industrije općine Trnovo i Kantona Sarajevo,
- najdirektniji doprinos zaštiti vodnih i drugih ekosistema,
- stvaranje neophodnih uslova za razvoj turizma i rekreacije,

- stvaranje osnovnih komunalnih preduslova u naseljenim mjestima u općini Trnovo kroz izgradnju kanalizacionih sistema i uređaja za tretman otpadnih voda,
- efikasan pristup na zaštiti rijeka Željeznice, Bijele i Crne rijeke, Rakitnice kao i svih potoka na prostoru općine Trnovo.

U dosadašnjim aktivnostima urađen je Glavni projekat rekonstrukcije postrojenja za tretman otpadnih voda u Trnovu, Projekat sanacije kolektora od Štinjeg dola do Igmana te Projekat Idejnih rješenja za izgradnju kanalizacionih sistema i postrojenja za tretman otpadnih voda.

Od strane Regionalnog centra za okoliš urađena je Studija „Jačanje kapaciteta za stratešku okolinsku procjenu (SEA) u zaštiti prirode i upravljanje zaštićenim područjima u BiH“, te Lokalni ekološki akcioni plan, a sve u cilju zaštite okoliša. Lokalni ekološki akcioni plan je dao listu okolišnih problema na kojima se treba poraditi a to su:

- upravljanje vodnim resursima i vodoopskrbnim objektima
- upravljanje otpadom,
- korištenje i zaštita zemljišta,
- upravljanje šumama i šumskim zemljištom,
- upravljanje prostorom,
- zaštita prirodnog i kulturnog naslijeđa,
- privreda i infrastruktura,
- javno zdravlje i socijalna problematika,
- minska polja.

1.4.3.1 Uklanjanje čvrstog otpada i upravljanje otpadom

Prikupljanje i odvoz otpadaka vrši se prema operativnom planu održavanja čistoće na području Općine Trnovo, koji svake godine utvrđuje komunalno preduzeće KJKP “RAD”, najkasnije do kraja tekuće godine za narednu godinu po članu 9. Zakona o komunalnoj čistoći.

Na području Općine Trnovo usluge prikupljanja otpada koristi oko 700 domaćinstava, 34 poslovna objekta, veći broj vikendica, kao i privremenih poslovnih objekata u zimskom periodu. U toku ove godine na platou Bjelašnice izgrađen je veći broj ugostiteljsko-turističkih objekata u sklopu projekta «Bjelašnica I», tako da se očekuje veći obim poslova u nadležnosti KJKP «RAD».

Na području Općine Trnovo prikupljanje otpada se vrši sljedećim posudama:

- kontejner 1100 l	81 kom.
- korpa 5m ³	10 kom.
- korpa 18m ³	1 kom.
- kontejner presa 18m ³	1 kom.
- PVC kante 100 l	2 kom.
- korpice 7 l	2 kom.

Prikupljanje i odvoz otadaka na području Općine Trnovo vrši se u prvoj smjeni (7h – 14h) tokom cijele godine.

Prema operativnom planu kontejneri 1100 l (tkz. hajfiši) se prazne jedanput sedmično, dok se ostale posude većih zapremina prazne po potrebi, a to je u prosjeku jednom sedmično.

Prikupljanje i odvoz kabastog otpada vrši se u toku organiziranih akcija dva puta godišnje, u proljeće i jesen. U toku akcije 2005. godine prikupljeno je oko 45 tona kabastog otpada.

Na području Općine Trnovo ručno čišćenje javnih površina se obavlja na području Bjelašnice i Igmana (na dijelu koji koriste izletnici uključujući i zelene površine), platou oko zgrade Općine Trnovo, te urbanim dijelovima naselja: Šabići, Dejčići, Delijaš i Trnovo. Učestalost čišćenja je od jedanput sedmično u Šabićima do četiri puta sedmično u Delijašu.

Pranje javnih površina se obavlja na području kod Općine Trnovo i na platou Bjelašnice ispred hotela «Maršal».

Na području Općine Trnovo svakodnevno rade dva eko-redara koji najčešće patroliraju na platou Igmana i Bjelašnice radi velikog broja izletnika. Također, po pozivu građana na eko telefon broj 66 00 00 dolaze na lice mjesta, te interveniraju u skladu sa svojim ovlaštenjima.

1.5 SOCIJALNA INFRASTRUKTURA

1.5.1 Obrazovanje

Sistem obrazovanja u Trnovu obuhvata samo osnovno obrazovanje. Općeobrazovna Osnovna škola «Zaim Kolar» je u Dejčićima, sa jednom područnom školom u Delijašima. Škola je posjeduje tehnički opremljene učionice za nastavu iz fizike, Interneta i muzičkog obrazovanja. Od ukupnog broja učenika 121, 64 je dječaka a 57 djevojčica. Objekat u Dejčićima ne pruža adekvatne uslove za realizaciju programskih sadržaja nastavnog procesa. Objekat ne raspolaže sa dovoljnim brojem učionica, kabineta, neadekvatnim mokrim čvorom i fiskulturnom salom. Projektom dogradnje škole planirano je da se saglasno standardima i normativima otklone ovi nedostaci. Projekat dogradnje škole odvijat će se u dvije faze uz rješavanje imovinsko – pravnih odnosa.

Postoji i druga sekcija škole u Šabićima, ali zbog malog broja školske djece, oni pohađaju druga odjeljenja. Prijašnja zgrada škole je pretvorena u ekološku školu. Naredne tabele daju pregled učenika i nastavnika.

odjeljenje	Broj učenika po razredima								
	I devetogodišnje	II devetogodišnje	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
a	6	7	15	10	9	13	13	9	8
b			2	7	3	7	3	4	5
muški	6	4	11	8	4	15	6	4	6
ženski		3	6	9	8	5	10	9	7
Ukupno	6	7	17	17	12	20	16	13	13

Osoblja			
Ukupno	Nastavnici	Rukovodni radnici i saradnici	Ostalih
32	16	4	12

Škola u prirodi u Šabićima je završena i počinje sa radom 1.5.2003 sa prvim ekskurzijama učenika u školi u prirodi. Ukupna vrijednost projekta je bila oko 1.000.000KM. Ovo je područna škola Osnovne škole «Zaim Kolar» iz Dejčića. Kapacite je 85 ležajeva. Plan je da učenici iz svih škola u BiH dolaze u posjetu školi. Turnusi su predviđeni da traju od 5-7 dana. Program je izrađen od Pedagoškog Zavoda Kantona Sarajevo i verifikovan od strane Kantonalnog Ministarstva Obrazovanja. Pored osnovnog programa, ovo će biti spoj edukacije, rekreacije i kulture.

1.5.2 Zdravstvo

Zdravstveno stanje trnovljana može se okarakterisati veoma dobrim. Nezagađen planinski zrak, zdrava prirodna hrana, i visok nivo fizičkih aktivnosti trnovljana čak i u poznim godinama, razlozi su za nepostojanje specifičnih zdravstvenih problema na ovom području.

Prema podacima dobijenim od Direktora organizacione jedinice doma zdravlja u Dejčićima, zabilježen je blagi trend povećanja broja dijabetičara na području Delijaša. Ova bolest nije karakteristična za ostala područja Trnova.

Sistem zdravstvene zaštite u Općini je sastavni dio kantonalnog zdravstvenog sistema. Zdravstvena zaštita se pruža u centralnim prostorima Doma Zdravlja u Dejčićima, te tri područne ambulante u Šabićima, Delijašu i Trnovu. Poslovi primarne zdravstvene zaštite u organizacionoj jedinici Doma zdravlja u Trnovu razvrstani su u slijedeće djelatnosti:

- Opšta zdravstvena zaštita (za cjelokupno stanovništvo)
- Laboratorijska služba
- Zdravstvena zaštita zuba i usta (za cjelokupno stanovništvo)
- Specijalističke službe (ORL, Interno i Neuro)

U stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti stalno se mijenjaju ekipe iz drugih organizacionih jedinica Ustanove, malo se radi na prevenciji liječenja, a najviše je izvađenih zuba. Rješenje se vidi u angažovanju jednog doktora stomatologa koji bi vezao pacijente za sebe.

Trenutni resursi u području zdravlja su vrlo dobri i zadovoljavaju potrebe broja stanovnika, čak i kada bi se isti povećao.

Organizaciona jedinica Doma zdravlja je sa postojećim kadrom i organizacijom ispunjava planirane obaveze, nivo usluga i kvaliteta je na visokom nivou. Najznačajniji rezultati postignuti su kadrovskim popunjavanjem i edukacijom iz porodične medicine. Stanovništvu općine dostupna je zdravstvena zaštita iako je stanovništvo rasuto na 450 km². Naredna tabela prezentuje broj i kvalifikacionu strukturu medicinskih radnika zaposlenih na teritoriji Općine Trnovo.

Osoblje	Broj
Doktora	3
Stomatolog	dolaze iz drugih organizacionih jedinica Doma zdravlja
Medicinskog osoblja	10

Na području Općine Trnovo ima oko 105 raznih kategorija vojnih invalida. Pored zdravstvenih ustanova razna udruženja građana (Ratnih vojnih invalida, itd) se dodatno brinu o ovom segmentu populacije.

1.5.3 Socijalna zaštita

Primjenom Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom ovuhvaćen je znatan broj stanovnika Općine Trnovo.

Odjeljenje Općine Trnovo poslove iz svoje nadležnosti obavlja u sastavu Službe socijalne zaštite Općine Hadžići. Za efikasno izvršavanje poslova iz nadležnosti Odjeljenja socijalne zaštite rezultirao je rad na terenu koji je koncipiran da se barem jednom mjesečno, a po potrebi i više puta upriliči posjeta u mjesne zajednice

kom prilikom se u saradnji sa sekretarima mjesnih zajednica otkrivaju, evidentiraju i rješavaju novi slučajevi kao i animiranje stanovništva o pojedinim pravima.

Brojčani pokazatelji ukazuju da se u pojedinim oblastima socijalne zaštite broj korisnika uvećao za skoro 100% u odnosu na prethodni period.

Broj korisnika tuđe njege i pomoći			
	2003	2004	2006
Stara lica		98	132
Mlada lica I kategorije		9	25
Mlada lica II kategorije		18	33
UKUPNO	63	125	190

Kada je u pitanju ovaj vid pomoći evidentno je da navedeni pokazatelji izražavaju samo trenutno stanje sa tendencijom rasta istih, te da je broj korisnika bio i veći (za 17) za koje je izvršena obustava prava zbog smrti. Uočljiv je i uvećan broj staračke populacije.

Ostala prava po Zakonu o socijalnoj zaštiti		
	2005.	2006
Stalna socijalna pomoć	9	7
Domski smještaj	9	7
Školovanje pod specijalnim uslovima (čekanje na zaposlenje)	3	3
Kategorizacija malodobne djece (osposobljavanje za samostalan život i rad)	2	3
Jednokratna novčana pomoć	31	17 isplaćenih i 4 u postupku
Izuzetna novčana pomoć	2	
Subvencioniranje troškova grijanja	200	200 i 20 novih zahtjeva

Takođe je neophodno navesti da su u toku poslovi na regulisanju prava za neratne invalide.

Poslovi u vezi primjene Porodičnog Zakona te Zakona o maloljetničkoj delikvenciji su brojčano zanemarljivi, postupak razvoda braka evidentiran je u tri slučaja, dok evidentiranih slučajeva nasilja u porodici nema.

1.5.4 Kultura i sport

1.5.4.1 Kultura

Na teritoriji Općine Trnovo ne postoji ni jedan objekat koji pruža kulturne sadržaje (kino, pozorište, izložbeni prostor, biblioteka, Internet centar).

Još je prisutna praksa da građani Trnova, pogotovo omladina, za zadovoljavanje kulturnih potreba odlaze u Sarajevo i druge općine na području Kantona Sarajevo.

Jedini subjekat koji se može pohvaliti radom iz oblasti kulture je Kulturno umjetničko društvo "Biseri Bjelašnice" koje okuplja veliki broj članova svih uzrasta. Nastavljena je praksa pomoći manifestacijam kulturnog sadržaja, a nije izostala ni pomoć ovom društvu koje je nastavilo aktivnosti na njegovanju tradicije područja Bjelašnice i šire okoline.

Uz pomoć Fondacije za održivi razvoj "OdRaz" pri kraju je realizacija projekta adaptacije i opremanje biblioteke u Delijašu i Šabićima, a uporedo se vrši i nabavka knjiga po odabranom spisku koji su sačinila stručna lica osnovne škole.

Na teritoriji Općine se nalazi šest džamija i pet mesdžida.

Pored Dana Općine i drugih praznika, na području općine Trnovo se održava tradicionalni teferič na Husremovcu u Dejčićima svake godine početkom augusta.

1.5.4.2 Sport

Pored Ski kluba "Bjelašnica" Trnovo koji je bio jedini sportski subjekat na posručju općine, u 2005.godini registrovani su još i Karate klub "Trnovo", Biciklističko – rekreativni klub "Trnovo" i Streljački klub.

Ski klub "Bjelašnica" je postigao i značajne rezultate na kantonalnom, federalnom i državnom nivou, pogotovo u kategorijama najmlađih takmičara. Ski klub je bio i organizator tradicionalnog međunarodnog takmičenja u alpskim disciplinama koje je održano na Bjelašnici uz učešće preko 200 takmičara.

Uz pomoć Općine Trnovo klub je organizovao školu skijanja putem koje je svoje prve skijaške korake naučilo 56 učenika osnovne škole.

Pored ovog kluba rezultatima se mogu pohvaliti i Sportsko ribolovno društvo, čija se aktivnost ogleda kako na zaštiti ribljeg fonda, očuvanju životne sredine tako i u poribljavanju riječnih tokova.

Udruženje Sportski lovci "Trnovo" se preregistrovalo u udruženje Lovačko društvo "Trnovo". Izgrađeni su novi lovno – privredni objekti (hranilišta, pojilišta, čeke) kao i prosijecanje lovačkih staza te prihrana divljači.

Na teritoriji Federalnog Trnova nalazi se jedan fudbalski teren, te pet sportskih sploha . U toku je izgradnja novih sedamnaest sportski ploha koje će u mnogome doprinjeti razvoju sporta na ovom prostoru.

I dalje je prisutna praksa da se sportska zbivanja svode na organizovanje povremenih ili tradicionalnih turnira u malom nogometu, šahu i nekim atletskim disciplinama.

1.6 LOKALNA UPRAVA I NJENI PARTNERI

1.6.1 Lokalna Uprava

Općina Trnovo je teritorijalna jedinica u kojoj građani ostvaruju lokalnu samoupravu u poslovima utvrđenim ustavom, zakonom i Statutom Općine.

Općina Trnovo je u sastavu Kantona Sarajevo, Federacije Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine.

Općina Trnovo je pravno lice, sa pravima i obavezama utvrđenim ustavom, zakonom i Statutom Općine Trnovo.

U Općini kao jedinici lokalne samouprave bliže se uređuju sljedeća pitanja:

- pravo na lokalnu samoupravu;
- ostvarivanje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- ostvarivanje saradnje sa ombudsmenima;
- samoupravni djelokrug Općine;
- organi općinske vlasti;
- općinski vijećnici;
- ovlašćenja i način rada organa uprave Općine;
- oblici neposrednog učešća građana u odlučivanju o lokalnim poslovima;

- mjesne zajednice;
- organizacija i rad lokalne uprave;
- oblici saradnje sa drugim općinama i udruženje u zajednicu i saveze;
- finansiranje i imovina lokalne samouprave;
- propisi i druga akta Općine;
- javna priznanja Općine;
- javnost rada;
- nadzor i zaštita lokalne samouprave;
- upravni nadzor;
- postupak za donošenje i promjene statuta;
- druga pitanja od značaja za rad Općine u ostvarivanju lokalne samouprave.

Općina obavlja i prenesene poslove kantonalne uprave.

Općina može obavljanje pojedinih poslova iz samoupravnog djelokruga u skladu sa zakonom, povjeriti ustanovama, privrednim društvima i drugim pravnim licima.

Općina u okviru svog samoupravnog djelokruga, u skladu sa ustavom i zakonom, naročito:

- osigurava uslove i preduzima sve potrebne mjere za dosljedno poštivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- osigurava lokalne potrebe stanovništva u oblasti brige o djeci, obrazovanju i odgoju, radu i zapošljavanju, socijalnoj zaštiti, kulturi, fizičkoj kulturi, sportu i zaštiti i unapređenju životne okoline;
- osigurava uslove za razvoj djelatnosti od značaja za Općinu;
- vodi urbanističko - stambenu politiku od značaja za Općinu i njen razvoj;
- upravlja općinskom imovinom;
- osigurava obavljanje komunalnih i drugih uslužnih djelatnosti;
- osigurava i razvija lokalnu infrastrukturu;
- osigurava uslove rada lokalnih radio i TV stanica;
- vodi brigu o turističkim resursima Općine;
- uređuje i stvara uslove za racionalno korištenje i upravljanje građevinskim zemljištem i poslovnim prostorima;
- osigurava uslove za ostvarivanje mjesne samouprave;
- osniva javne ustanove i druga pravna lica od interesa za Općinu;
- osigurava javni red i mir;
- obavlja upravne poslove iz samoupravnog djelokruga Općine, kao i prenesene kantonalne upravne poslove.

Obavljanje pojedinih poslova iz samoupravnog djelokruga može se, u skladu sa zakonom povjeriti ustanovama, privrednim društvima, preduzećima, drugim pravnim licima i samostalnim privrednicima osnovanim radi obavljanja javnih službi u općini.

Organi vlasti u Općini su Općinsko vijeće i Općinski načelnik koji svoju funkciju vrše u skladu sa ustavom, zakonom i Statutom Općine.

Općinsko vijeće

Općinsko vijeće je predstavničko tijelo građana Općine, koje funkciju vlasti vrši u skladu sa ustavom, zakonom i ovim Statutom.

Općinsko vijeće broji 15 (petnaest) vijećnika.
Mandat članova Općinskog vijeća je četiri godine.

Općinski načelnik

Općinski načelnik je izvršno - upravni organ Općine i nosilac je izvršne vlasti u Općini.
Općinski načelnik zastupa Općinu.
Općinskog načelnika neposredno biraju birači na cijelom području Općine u skladu sa zakonom.
Mandat općinskog načelnika je četiri godine.

1.6.2 Javnost rada i transparentnost

Općina obezbjeđuje javnost rada u postupku donošenja odluka, uključivanjem javnosti, odnosno omogućavanjem građanima da neposredno učestvuju u postupku donošenja i odlučivanja, u skladu sa zakonom i ovim statutom.

Transparentnost rada Općina ostvaruje kroz otvorenost postupka realizacije općinskih propisa i akata, primjenu zakona i drugih propisa, te kroz upoznavanje javnosti sa njihovom primjenom.

Transparentnost se obezbjeđuje kroz slobodu pristupa informacijama i informisanje javnosti, objavljivanje izvještaja, Budžeta i drugih sadržaja, putem sredstava javnog informisanja, vlastitog informacionog sistema, izdavanje informativnog biltena i druge oblike informisanja.

Općina će objaviti i na drugi način učiniti javno dostupnim svoje propise i akte.

Općina neće objaviti ili na drugi način učiniti javno dostupnim propise i akte čije bi objavljivanje bilo u suprotnosti sa zakonom, drugim propisima i aktima Općinskog vijeća, kao ni informacije koje uključuju lične interese koji se odnose na privatnost trećeg lica, osim ako je to opravdano javnim interesom.

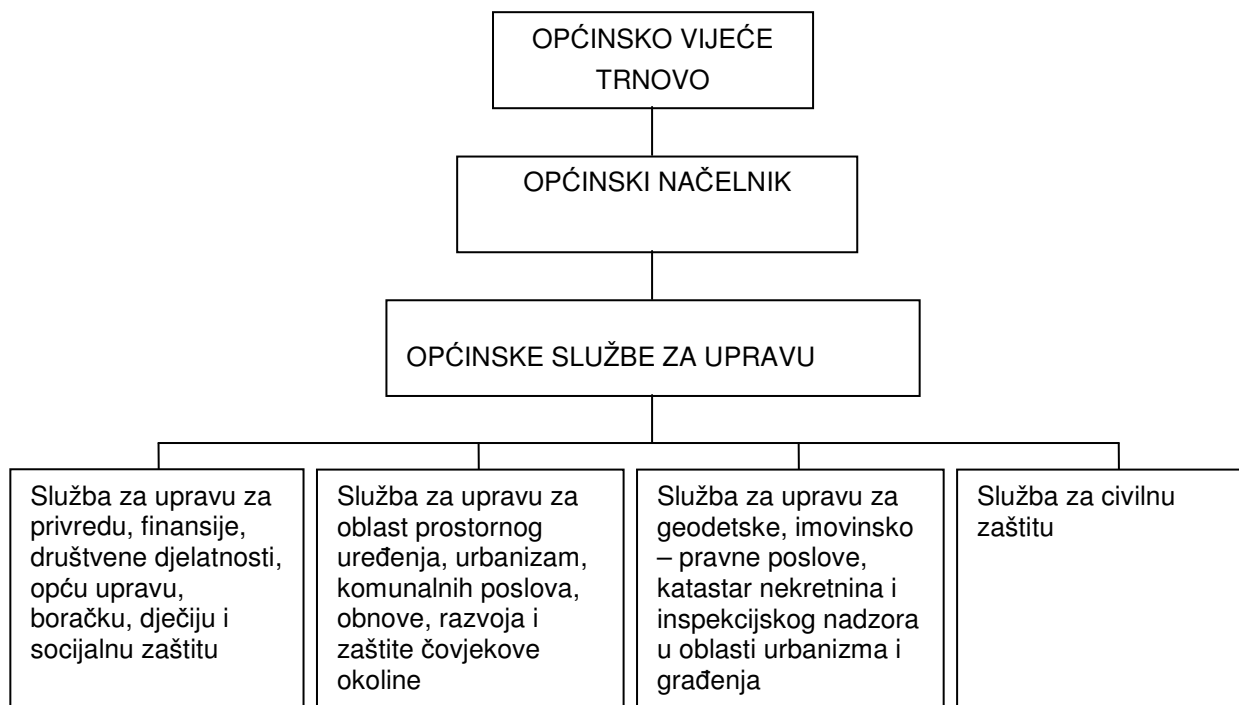
1.6.3 Organizacija i struktura

Trnovska općinska administracija je podijeljena na slijedeće službe:

1. Služba za upravu za privredu, finansije, društvene djelatnosti, opću upravu, boračku, dječiju i socijalnu zaštitu
2. Služba za upravu za oblast prostornog uređenja, urbanizma, komunalnih poslova, obnove, razvoja i zaštite čovjekove okoline
3. Služba za upravu za geodetske, imovinsko – pravne poslove, katastar nekretnina i inspekcijskog nadzora u oblasti urbanizma i građenja
4. Služba za civilnu zaštitu

Općinska administracija je efikasno i moderno organizovana, a posjeduje i moderan informatički sistem koji obuhvata softverske aplikacije za finansijsko poslovanje i kontrolu dokumenata. Većina općinskih računara je povezana u lokalnu mrežu, te imaju izlaz na Internet. Općina Trnovo posjeduje vlastitu Web prezentaciju www.trnovo.ba i e-mail servis trnovo@trnovo.ba.

O

1.6.4 Budžet

Prihode od poreza Općina Trnovo je počela ubirati tek u 2003.godini, osim u dijelu prihoda od poljoprivrede koji još nije uveden.

Iz razloga nedovoljnih prihoda od poreza i naknada Općina Trnovo u 2006.godini ostvaruje prihod – grant od Kantona Sarajevo za finansiranje redovne djelatnosti u iznosu 1.365.000,00KM.

Planirani Budžet Općine Trnovo za 2006.godinu iznosi 8.825.200,00 KM.

Prihode od naknada za pogodnost građevinskog zemljišta u 2004.godini ostvareni su u iznosu 3.533.910,00 KM, u 2005.godini 6.035.666,00 KM dok su u 2006.godini sredstva planirana u iznosu 5.100.000,00 KM.

Navedena sredstva koriste se za rekonstrukciju i izgradnju komunalne infrastrukture, a u skladu sa Programom naplate i usmjeravanja sredstava naknade za pogodnost građevinskog zemljišta koje donosi Općinsko vijeće.

Realizacija prihoda Budžeta Općine Trnovo za posljednje 4 godine:

OPIS	2002.	2003.	2004.	2005.
Prihodi od poreza		11.856,00	14.321,00	41.315,00
Neporezni prihodi	98,00	17.802,00	39.329,00	65.957,00
Tekuće potpore	639.901,00	1.653.987,00	1.922.246,00	2.085.046,00
Ostali prihodi			701,00	250,00
Kapitalni primici		228.230,00	437.940,00	169.870,00
Prihodi naknade za uređenje građevinskog zemljišta		74.250,00	3.533.910,00	6.035.666,00
UKUPNO	639.999,00	1.986.125,00	5.948.447,00	8.398.104,00

Iz navedenih tabele se vidi da je Općina Trnovo koja se 2002.godine jedino finansirala iz granta Kantona Sarajevo, od 2003.godine obezbjedila finansiranje iz poreza, usput održala obezbjeđenje grantova za finansiranje redovne djelatnosti, a ulaskom u realizaciju Projekta Bjelašnica I faza, obezbjedila finansiranje komunalne infrastrukture iz vlastitih izvora.

1.6.5 Nevladine organizacije, klubovi i fondacije

U Trnovu djeluje sljedeća udruženja građana, nevladinih organizacija, klubova i fondacija.

1. Udruženje lovačko društvo "Trnovo"
2. Udruženje "Sportski ribolovci Trnovo"
3. Udruženje "Organizacija porodice šehida i poginulih boraca općine Trnovo"
4. Udruženje "Ratnih vojnih invalida Trnovo"
5. Udruženje JOB "Unija veterana Trnovo"
6. Udruženje nosioci najvećih ratnih priznanja "Zlatni ljiljan i zlatna policijska značka"
7. Udruženje "Patriotska liga Trnovo"
8. Udruženje "Boraca odbrambeno – oslobodilačkog rata 1992-1995" ODB Trnovo
9. Udruženje "Mladi Trnova"
10. Udruženje građana "Raseljenih Kijevo"
11. Udruženje povratnika Turovi
12. Udruženje povratnika Trnovo
13. Udruženje "Kanjon Rakitnice Umoljani"
14. Ski klub "Bjelašnica" Trnovo
15. Biciklističko - rekreacioni klub Trnovo
16. Karate klub Trnovo
17. KUD "Biseri Bjelašnice" Trnovo
18. Fondacija "Pro BITRA"
19. Općinska organizacija Crvenog Križa - Crvenog Polumjeseca Trnova

Općina Trnovo za 2006.godinu izdvaja 10.980KM godišnje za U "Ratnih vojnih invalida Trnovo" koje broji 80 članova. Takođe, Općina izdvaja 19.560KM godišnje za U "Porodica šehida i poginulih boraca Općine Trnovo" koje broji 540 članova, U JOB "Unija veterana Trnovo" 10.980KM, UG "Patriotska liga", Općinska organizacija Crvenog križa – Crvenog polumjeseca 12.980KM.

Većina organizacija nema razvije konkretne programe, infrastrukturu i fondove. Analiza postojećih programa, organizacije i infrastrukture, kadrovske ekipiranosti i aktivnosti udruženja građana, klubova i fondacija, indicira velike razlike. Potencijalno rješenje problema je finansiranje preko projekata, umjesto direktnim finansiranjem pojedinih organizacija.

2 STRATEŠKE SMJERNICE

2.1 SWOT ANALIZA

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Značajni prirodni resursi • Čiste prirodne vode • Nezagađena okolina industrijom i pesticidima • Velike površine pod šumom • Velike površine pogodne za stočarstvo • Lokacija pogodna za jeftin i zdrav život • Postojanje olimpijskih borilišta • Dobra putna povezanost sa Sarajevom i šire • Postojanje tradicije i kulturno-historijskog blaga • Razvijena komunalna infrastruktura • Blizina velikog potrošačkog centra • Postojanje prirodnih uslova za sticanje dodatnih prihoda (samoniklo šumsko bilje, ljekovito bilje) • Blizina prerađivačkih kapacitete • Povoljni uslovi za razvoj turizma (jezera, kanjon, pećine, izletišta) • Postojanje vještine i tradicije u proizvodnji rukotvorina i predmeta kućne radinosti • Raznolikost i bogastvo flore i faune • Spremnost za implementaciju razvojnih projekata • Zainteresovanost za uspostavljanje regionalne i međunarodne saradnje 	<ul style="list-style-type: none"> • Mali broj stanovnika • Usitnjenost posjeda i razuđenost populacije • Nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura • Loša ekonomska moć stanovnika • Kultura rada i življenja nije primjerena vremenu • Nedostatak prostorno-planske dokumentacije • Nedostatak tradicije u proizvodnji tržišnih viškova • Nedovoljno valorizovano područje/regija • Nedovršeni objekti komunalne infrastrukture • Nepovoljna struktura šuma, šumskog zemljišta i poljoprivrednog zemljišta • Ekstezivan (tradicionalan) vid proizvodnje • Minirane površine • Nedovoljna edukacije stanovništva • Nizak nivo znanja u korištenju novih tehnologija • Kulturna infrastruktura ne postoji • Visoka stopa nezaposlenosti • Nedovoljna organizovanost farmera • Nedovoljnoa razvijena svijest o potrebi zaštite okoliša • Nedovoljni smještajni kapaciteti • Pasivan pristup u promociji turizma • Nekoordiniranost aktivnosti na promociji turističkih potencijala • Nedovoljna uključenost ruralnih oblasti u turističku ponudu na nivou kantona • Nepostojanje turističke agencije specijalizirane za ruralni turizam • Neaktivno učešće predstavnika turističke zajednice Kantona • Nepostojanje sistema efikasnog prikupljanja podataka o kvalitetu života ruralnih područja • Slaba obilježenost područja od posebnog ambijetalnog i turističkog interesa • Nepostojanje objekata za ponudu lokalnih proizvoda • Nizak nivo podrške malim i srednjim preduzećima

Mogućnosti	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Podrška međunarodnih organizacija • Podrška viših nivoa vlasti (Federacija i Kanton) • Donošenje pozitivnih zakonskih regulativa • Strateško opredjeljenje kantonalnih vlasti ka izbalansiranosti razvoja ruralnih i urbanih područja • Turizam definisan kao strateško opredjeljenje Kantona Sarajevo • Postojanje institucija iz oblasti edukacije u neposrednoj blizini • Raznolikost turističke ponude • Rastući interes za lovom i ribolovom • Interesovanje za organskim proizvodima • Zainteresovanost za seoskim i eko turizmom • Blizina grada i velikog tržišta • Potrebe grada za vodom 	<ul style="list-style-type: none"> • Entiteska podjeljenost regije • Nedostatak adekvatnih podsticaja za razvoj poljoprivrednih viškova • Nepostojanje institucije za valorizaciju-ekoloških vrijednosti • Nema imidža u široj regiji • Nesređena zakonska regulativa (ekologija, voda, šume, plan izgradnje) • Nezaštićenost domaćih (malih) proizvođača • Smanjenje međunarodne pomoći • Nepostojanje oblika selektivnih mjera podrške ruralne oblasti • Nepostojanje institucija ruralnog finansiranja • Neprilagođenost obrazovnog sistema potrebama moderne ekonomije • Odlazak mlade i obrazovane populacije • Neefikasna implementacija postojeće zakonske regulative • Nepostojanje sistema za praćenje i evaluaciju implementiranih projekata • Nedovoljna ulaganja u oblast turizma

2.2 VIZIJA OPĆINE TRNOVO

Postaćemo općina sa efikasnom lokalnom administracijom. Podržat ćemo razvoj poduzetništva u oblasti male privrede, poljoprivrede i turizma, a sve u cilju povećanja stope zaposlenosti uz visoke ekološke standarde.

Dobro riješenom infrastrukturom, zdravstvenom i socijalnom zaštitom, kulturom i sportom obezbjedit ćemo uslove kvalitetnijeg življenja u općini i time ubrzati povratak mladih radno produktivnih stanovnika.

2.3 STRATEŠKI PRAVCI

- Efikasna lokalna administracija
- Visoki ekološki standardi
- Rekonstrukcija postojećih i izgradnja nove infrastrukture
- Razvoj male privrede i poljoprivrede (sa akcentom na proizvodnji organske hrane)
- Razvoj turizma
- Unaprijeđenje kulture i sporta
- Unaprijeđenje zdravstvene i socijalne zaštite

STRATEŠKI PRAVCI I CILJEVI

Mi smo identifikovali sedam glavnih strateških pravaca na koje želimo da se koncentrišemo u narednom periodu. Svaki od pravaca daje pregled projekata koji trebaju da se realizuju do 2011.

Strateški pravac A: Efikasna lokalna administracija

Strateški pravac B: Visoki ekološki standardi

Strateški pravac C: Rekonstrukcija postojećih i izgradnja nove infrastrukture

Strateški pravac D: Razvoj male privrede i poljoprivrede (sa akcentom na proizvodnji organske hrane)

Strateški pravac E: Razvoj turizma

Strateški pravac F: Unaprijeđenje kulture i sporta

Strateški pravac G: Unaprijeđenje zdravstvene i socijalne zaštite

STRATEŠKA PRAVAC A: Efikasna lokalna administracija

Cilj 1: Uvođenje ISO 9001:2000 i njegovo unapređenje

Cilj 2: Uvođenje ISO 14001 i njegovo unapređenje u cilju zaštite okoliša

Cilj 3: Projekat Ugovor

STRATEŠKI PRAVAC B: Visoki ekološki standardi

Cilj 4: Izgradnja kanalizacionih sistema i stavljanje istih pod nadzor

Cilj 5: Uspostavljanje sistema za upravljanje vodoopskrbnim objektima

Cilj 6: Rekonstrukcija i stavljanje u funkciju postrojenja za tretman otpadnih voda

Cilj 7: Zaštita izvorišta

Cilj 8: Rješavanje prikupljanja i odvoza kabastog otpada

Cilj 9: Pojačan nadzor i zaštita u upravljanju šumama i šumskim zemljištem

Cilj 10: Izvršiti zoniranje i određena područja staviti pod režim zaštite

STRATEŠKI PRAVAC C: Rekonstrukcija postojećih i izgradnja nove infrastrukture

Cilj 11: Izgradnja novih puteva

Cilj 12: Nastavak asfaltiranja postojećih puteva

Cilj 13: Održavanje puteva

Cilj 14: Rekonstrukcija visoko i nisko naponske mreže

Cilj 15: Izgradnja nove tt mreže

Cilj 16: Izgradnja GSM i TV predajnika

STRATEŠKI PRAVAC D: Razvoj male privrede i poljoprivrede (sa akcentom na proizvodnji organske hrane)

Cilj 17: Edukacija i trening stanovništva u komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji

Cilj 18: Podsticanje stanovništva za implementiranje programa jagodičastog voća, voćarstva, pčelarstva, stočarstva i ljekovitog bilja.

Cilj 19: Eksperimentalno početi sa komercijalnom proizvodnjom ekološke hrane

Cilj 20: Pružanje podrške udruženim poljoprivrednim proizvođačima

Cilj 21: Razvoj zanata kućne radinosti (pletenje, tkanje, rukotvorine, drveni proizvodi itd.)

Cilj 22: Stvaranje uslova za ostvarivanje vlastitih prihoda

STRATEŠKI PRAVAC E: Razvoj turizma

Cilj 23: Afirmacija i promocija regije za privlačenje domaćih i stranih turista

Cilj 24: Projekti Bjelašnica, Igman i Jahorina

Cilj 25: Kreiranje projekata za razvoj ruralnog turizma i zapošljavanje stanovnika u toj oblasti

Cilj 26: Zaštita prirodnog i kulturno – historijskog nasljeđa

STRATEŠKI PRAVAC F: Unaprijeđenje kulture i sporta

Cilj 27: Izgraditi domove kulture u svim MZ

Cilj 28: Nastaviti izgradnju sportskih ploha, terena i sportskih dvorana

STRATEŠKI PRAVAC G: Unaprijeđenje zdravstvene i socijalne zaštite

Cilj 29: Javno zdravlje i socijalna problematika

PROGRAMI I PROJEKTI

Da bi se realizovali strateški pravci mi smo identifikovali projekte koje treba realizovati (ili započeti) u narednom periodu. Projekti ovdje opisani uključuju ne samo stanovnike Trnova, nego i i šire okruženje.

STRATEŠKI PRAVAC A:

Efikasna lokalna administracija

Cilj 1: Uvođenje ISO 9001:2000 i njegovo unapređenje

Pun naziv projekta	Uvođenje ISO 9001:2000 standarda	
Predlagač	Općina Trnovo u saradnji sa SERDA-om	
Lokacija projekta	Općina Trnovo	
Cilj(evi) projekta	Poboljšanje:	Smanjenje:
	<ul style="list-style-type: none"> - Efikasnosti upravljanja - Lakše rješavanje problema - Moral i motivacija osoblja - Bolja disciplina - Imidž organizacije 	<ul style="list-style-type: none"> - Ponavljanja poslova - Fluktacije osoblja - Rasipanje vremena i novca
Ciljne grupe	Uposlenici organa uprave i građani	
Svrha projekta i očekivani rezultati	Definisanje i uspostavljanje upravljačkog sistema (organizaciona struktura, odgovornosti, procesi i resursi) kojim se organizacija usmjerava na ostvarenje postavljenih ciljeva u pogledu kvaliteta poslovanja i pružanja usluga. ISO standard 9001:2000 za kvalitet je jedna od polaznih osnova za omogućavanje kvalitetnijeg pristupa inostranom tržištu i korištenje savremenih metoda i pristupa u organizaciji poslovanja. Poslovati po ISO standardu znači unaprijediti rukovođenje i kvalitetu poslovanja, svrstati se u red uspješnih institucija, te svoje poslovanje uskladiti sa standardima razvijenog svijeta.	
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - definisanje politike i ciljeva kvaliteta - osiguranje resursa i informacija i identificiranje procesa - definisanje metoda monitoringa procesa i kontrole - periodično preispitivanje - analiziranje nalaza internih audita - upravljanje akcijama neophodnih za ostvarivanje planiranih ciljeva i stalnog poboljšanja efikasnosti procesa - usvajanje konačnih verzija dokumenata sistema upravljanja kvalitetom - održavanje integriteta sistema upravljanja kvalitetom - CERTIFIKACIJSKI AUDIT (izbor kuće za provođenje certifikacijskog audita) 	
Status implementacije projekta	Identifikovani svi procesi u skladu sa Poslovnikom kvatiteta.	
Trajanje (mjeseci)	15 mjeseci	
Procijenjena vrijednost (KM)	Kroz projekat SERDA-e, Općina Trnovo učestvuje u participaciji troškova uvođenja ISO 9001:2000 standarda 4000-6000 KM.	
Izvori finansiranja	Općina Trnovo, SERDA	
Implementatori i partneri	Općina Trnovo, SERDA	

Cilj 2: Uvođenje ISO 14001 i njegovo unapređenje u cilju zaštite okoliša

Pun naziv projekta	Uvođenje ISO 14001 standarda
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Uvođenje i certifikacija sistema upravljanja okolišem prema međunarodnoj normi ISO 14001, te s tim u vezi poboljšanje kompatibilnosti između sistema ISO 9001:2000, te sistema ISO 14001.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Uposlenici organa uprave i građani
Svrha projekta i očekivani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj svijesti građana; - okolinsko upravljanje na način da organizacija lakše spriječi i kontroliše nepovoljne uticaje na okolinu; - usklađivanje sveukupnih aktivnosti administracije i postojećeg sistema sa zahtjevima međunarodnih standarda okolinskog upravljanja, - te certifikacija prema ISO 14001;
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - uvesti, provoditi i poboljšavati sistem okolinskog upravljanja, - osigurati djelovanje u skladu sa formulisanom okolinskom politikom, - dobiti certifikat od strane nezavisne organizacije, kojom se potvrđuje pridržavanje okolinskog upravljanja organizacijom, - obezbjediti da sistem organizacije bude u skladu sa zahtjevima standarda
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo

Cilj 3: Projekat Ugovor

Pun naziv projekta	Projekat UGOVOR
Predlagač	OSCE
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	UGOVOR-om će općina pokazati odgovornost prema svojim građanima. Općina ima obavezu da radi sa građanima i za njih kako bi postigli zajedničke ciljeve.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Uposlenici organa uprave i građani
Svrha projekta i očekivani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> - Pristup sveobuhvatnom spektru tehničke pomoći, logističke i materijalne podrške u postizanju evropskih standarda u ključnim područjima lokalne samouprave. - Poboljšani proces planiranja koji vodi do boljih usluga koje će se pružati sa više djelotvornosti i efikasnosti - Poboljšana komunikacija, razumjevanje i saradnja između općine i građana - Povećano poštivanje pravnih i ustavnih obaveza
Glavne aktivnosti	<p>Projekat UGOVOR sastoji se od 5 modula:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Implementacija Zakona o slobodnom pristupu informacijama; - Implementacija Etičkog kodeksa za izabrane zvaničnike; - Uspostava Komisija za planiranje općinskog razvoja; - Usklađivanje zakonskog okvira; - Partnerstvo sa građanima;
Status implementacije projekta	Općina se obavezala da će završiti svih pet modula kako bi ispunila zahtjeve iz UGOVOR-a. Struktura UGOVOR-a je osmišljena da omogući općinama
Trajanje (mjeseci)	Kraj 2008.g
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	OSCE i Općina Trnovo
Mogući implementatori i partneri	OSCE i Općina Trnovo

STRATEŠKI PRAVAC B:

Visoki ekološki standardi

Cilj 4: Izgradnja kanalizacionih sistema i stavljanje istih pod nadzor

Pun naziv projekta	Izgradnja kanalizacionih sistema na prostoru Općine Trnovo
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	<ul style="list-style-type: none"> - stvaranje osnovnih komunalnih (i zdravstvenih) preduslova u naseljenim mjestima na području Općine Trnovo i Kantona Sarajevo kroz izgradnju kanalizacionih sistema i uređaja za tretman otpadnih voda, - najdirektniji doprinos zaštiti vodnim i drugim ekosistemima, - efikasan pristup na zaštiti svih vodotokova na prostoru općine, - stvaranje neophodnih uslova za razvoj turizma i rekreacije.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Direktni: lokalno stanovništvo Indirektni: stanovništvo oko slivnog područja rijeka Bijele, Željeznice, Rakitnice, Neretve i Bosne
Svrha projekta i očekivani rezultati	U sklopu aktivnosti vezanih za zaštitu kvaliteta vodotoka urađeno je Idejno rješenje zaštite vodotoka u Općini Trnovo iz 2006.g., od strane Zavoda za vodoprivredu Sarajevo, kojim je nakon provedene studiozne tehničke i ekonomske analize, kao i analize rizika, definiran i odabran optimalan način prikupljanja, odvođenja i tretmana otpadnih voda 53 naselja u Općini Trnovo. Obzirom na obim projekta predloženo je fazno planiranje, odnosno izgradnja kanalizacije općine. Svrha projekta je izgradnja kanalizacionog sistema na prostoru Općine Trnovo i da zagađenje koje u sistemu korištenja voda dopijeva do recepijenata, bilo da se tu radi o površinskim ili podzemnim vodama, dovede na nivo koji ne ugrožava druge korisnike voda u pogledu njene upotrebe. Prikupljanje, prečišćavanje i odvodnja upotrijebljene sanitarne, industrijske i kišne vode na beštetan način po nizvodne korisnike.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - obezbjeđenje finansijskih sredstava za izgradnju, - izrada projektne dokumentacije za preostala naselja, - rapsivanje tendera i odabir izvođača, - izgradnja kanalizacije, - rješiti upravljanje, održavanje i nadzor.
Status implementacije projekta	Urađeni Glavni projekti za naselja: Dujmovići, Delijaš, Pomenovići, Sjeverovići, Trebečaj, Gračanica, Pendičići, Zarije, Rakitnica, Šabići, Brda, Milišići, Kramari. Za kanalizaciju Dujmovići izabran izvođač radova i u toku je rješavanje imovinsko pravnih odnosa. Za preostale pripremljen tender za izbor izvođača radova. Obezbjeđena finansijska sredstva za izradu projektne dokumentacije: Sinanovići, Pervizi, Ozimine, Podvornice, Hamzići, Karovići, Durakovići, Jelačići, Slavljevići, Govedovići, Ostojići i Godinja.
Trajanje (mjeseci)	2007 - 2011
Procijenjena vrijednost (KM)	5.000.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo, JP «Slivovi rijeke Save», OdRaz, SERDA
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo, JP «Slivovi rijeke Save»

Cilj 5: Uspostavljanje sistema za upravljanje vodoopskrbnim objektima

Pun naziv projekta	Uspostavljanje sistema za upravljanje vodoopskrbnim objektima
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Formirati javno preduzeće koje će uz svoje redovne aktivnosti vršiti održavanje, upravljanje i nadzor nad vodoopskrbnim, kanalizacionim sistemom, sportskih objekata, javnih česama i održavanja grobalja.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Održavanje, upravljanje, nadzor i upošljavanje nove radne snage.
Glavne aktivnosti	Donijeti odluku o formiranju preduzeća i izvršiti registraciju. Obezbjediti finansijska sredstva za početak rada.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	1.000.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Vlada Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Vlada Kantona Sarajevo

Pun naziv projekta	Izgradnja vodovoda za snabdjevanje Igmana i Bjelašnice
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Snabdjevanje pitkom vodom područja Igmana i Bjelašnice i stvaranje preduslova za zasnježivanje staza.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo i posjetioци
Svrha projekta i očekivani rezultati	Obezbjedenje dovoljnih količina vode za objekte koji će se graditi na prostoru Bjelašnice i Igmana.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Obezbjedenje sredstava, izrada hidrogeološke studije i glavnog projekta, - Izgradnja i stavljanje u funkciju.
Status implementacije projekta	Urađeno idejno rješenje snabdjevanja.
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	3.000.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Vlada Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Vlada Kantona Sarajevo

Cilj 6: Rekonstrukcija i stavljanje u funkciju postrojenja za tretman otpadnih voda

Pun naziv projekta	Rekonstrukcija i stavljanje u funkciju postrojenja za tretman otpadnih voda
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Rekonstrukcija i stavljanje u funkciju postrojenja za tretman otpadnih voda i rješavanje problema nastalih njegovim nefunkcionisanjem.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Lokalno stanovništvo i građani Kantona Sarajevo.
Svrha projekta i očekivani rezultati	Zaštita rijeke Željeznice i upošljavanje nove radne snage.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Izvođenje radova na rekonstrukciji objekta 2007.g., - Upravljanje i održavanje postrojenjem do 2010.g., - Rješavanje statusa upravljanja nakon 2010.g.
Status implementacije projekta	<p>Za navedeni projekat pripremljena tenderska dokumentacija, a Vlada Kantona Sarajevo je donijela Zaključak o prihvatanju projekta te obezbjeđenju 200.000,00 KM za održavanje i upravljanje postrojenjem od strane KJKP «Vodovod i kanalizacija» iz Sarajeva. Općinsko vijeće je donijelo Odluku o davanju na upravljanje i održavanje na period do 2010.g. KJKP «Vodovod i kanalizacija» Sarajevo.</p> <p>Na ovaj način su stvoreni preduslovi za raspisivanje tendera i izbor izvođača radova.</p>
Trajanje (mjeseci)	Stalni zadatak
Procijenjena vrijednost (KM)	1.600.000,00 KM za period riješenog održavanja.
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, JP «Slivovi rijeke Save», KJKP «Vodovod i kanalizacija»

Cilj 7: Zaštita izvorišta

Pun naziv projekta	Zaštita izvorišta
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Zaštita svih izvorišta na području općine.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine i Kantona Sarajevo.
Svrha projekta i očekivani rezultati	Zaštita izvorišta.
Glavne aktivnosti	Potrebno je da Vlada Kantona Sarajevo uradi projekat zaštite izvorišta te da Skupština Kantona verifikuje isti.
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	500.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Vlada Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Vlada Kantona Sarajevo i Općina Trnovo

Cilj 8: Rješavanje prikupljanja i odvoza kabastog otpada

Pun naziv projekta	Rješavanje prikupljanja i odvoza kabastog otpada
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	<ul style="list-style-type: none"> - Obezbjediti redovan odvoz otpada na Kantonalnu sanitarnu deponiju; - Sortiranje otpada po vrsti i materijalu, smanjenje količine odloženog otpada; - Edukacija stanovnika, te predstavnika javnog i poslovnog sektora o odlaganju i upravljanju otpadom; - Dovoljan broj kontejnera na odgovarajućim mjestima; - Dovoljan broj korpi za smeće.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo i Kantona Sarajevo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Sprječavanje nekontrolisanog odlaganja otpada i stvaranja divljih deponija.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Očistiti divlje deponije, čišćenjem, odvozom i uništavanjem otpadnog materijala; - Zakonima iz oblasti okoliša uvesti stroge mjere za prekršioce; - Obezbjediti nadzor nad odlaganjem otpada na području cijele općine (komunalni redari); - Razdvajanje opasnog od neopasnog otpada i njegovo zbrinjavanje; - Napraviti prijedloge projekata i pristupiti realizaciji; - Poštujući standarde i potrebe postaviti kontejnere za razdvajanje otpada i educirati stanovništvo o načinu razdvajanja otpada i prednostima reciklaže; - Postaviti odgovarajući broj kontejnera u skladu sa standardima i potrebama korisnika; - Obezbjediti i postaviti korpe za smeće.
Status implementacije projekta	Riješen problem odvoza smeća putem KJKP «Rad» Sarajevo poslovna jedinica Trnovo. Potpisan ugovor za izgradnju niša i nabavku kontejnera.
Trajanje (mjeseci)	Stalni zadatak
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općinski i Kantonalni budžet
Mogući implementatori i partneri	

Cilj 9: Pojačan nadzor i zaštita u upravljanju šumama i šumskim zemljištem

Pun naziv projekta	Planiranje, nadzor i zaštita
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	<ul style="list-style-type: none"> - sve šumske površine očišćene od mina; - efikasan rad inspeksijskih službi; - intenziviranje pošumljavanja; - utvrđene realne granice šumskog obuhvata; - izrađena šumsko-privredna osnova za privatne šume; - utvrđene granice između privatnih i državnih šuma; - kontrola rada inspeksijskih organa; - edukacija stanovništva; - intezivna rekultivacija šuma; - čiste šume od divljih deponija; - propisano označiti minirane površine.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine, Kantona Sarajevo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Sprječavanje i smanjenje nastanka većeg broja šikara i goleti, erozije tla, nenarušavanje šumskih ekosistema, kvaliteta zraka, tla i vode, zdravlja ljudi, smanjenje uništavanja potencijala šumskih zemljišta, smanjenje miniranih površina.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - utvrditi realne granice šumskog obuhvata; - izraditi šumsko-privredna osnova za privatne šume; - utvrditi granice između privatnih i državnih šuma; - nastaviti aktivnosti na deminiranju i pošumljavanju.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	Stalni zadatak
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Sarajevo šume, Vlada Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Sarajevo šume, Vlada Kantona Sarajevo

Cilj 10: Izvršiti zoniranje i određena područja staviti pod režim zaštite

Pun naziv projekta	Zoniranje
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izvršiti zoniranje u cilju zaštite određenih lokaliteta na području općine.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani BiH
Svrha projekta i očekivani rezultati	Izvršiti razdvajanje određenih područja koja će biti stavljena pod zaštitu od područja namjenjenih izgradnji i razvoju u cilju održivog razvoja.
Glavne aktivnosti	Izrada Studije i ugrađivanje u provedbeno planske akte.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Federacija BiH
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Federacija BiH

STRATEŠKI PRAVAC C:

Rekonstrukcija postojećih i izgradnja nove infrastrukture

Cilj 11: Izgradnja novih puteva

Pun naziv projekta	Izgradnja zaobilaznice Babin do – Donja Grkarica
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izgradnja zaobilaznice kojom bi se ostvario kružni tok saobraćaja i ostvarila veza između Babinog dola i Gornje grkarice.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani i posjetioци.
Svrha projekta i očekivani rezultati	Rasterećenje postojeće saobraćajnice u Babinom dolu.
Glavne aktivnosti	Pribavljanje saglasnosti za krčenje šuma.
Status implementacije projekta	Urađena projektna dokumentacija, izabran izvođač radova i obezbjeđena sredstva.
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	1.567.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo i Direkcija za ceste Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo i Direkcija za ceste Kantona Sarajevo

Pun naziv projekta	Izgradnja puta Garež, Ilovce, Jahorina
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Uvezivanje dva centra Jahorine i Bjelašnice u cilju razvoja turizma.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine i turisti
Svrha projekta i očekivani rezultati	Brza komunikacija između centara i otvaranje padina Jahorine za nova ulaganja.
Glavne aktivnosti	Izrada projektne dokumentacije i obezbjeđenje sredstava
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. - 2011.g.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Federacija BiH
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Federacija BiH

Cilj 12: Nastavak asfaltiranja postojećih puteva

Pun naziv projekta	Nastavak asfaltiranja glavnih saobraćajnica i lokalnih puteva
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izvršiti asfaltiranje svih putnih pravaca na području Općine Trnovo.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	građani
Svrha projekta i očekivani rezultati	Obezbjediti kvalitetnu i brzu vezu naselja Općine Trnovo sa Kantonom Sarajevo i susjednim kantonima.
Glavne aktivnosti	Obezbjedenje finansijskih sredstava
Status implementacije projekta	Obezbjedena sredstva za nastavak asfaltiranja putnih pravaca: Babin dol – Sinanovići – Ljuta, Dejčići – Pendičići, Garež – Delijaš – Grebak, Godinja – Razin gaj, Rijeka – Bašci. Općina je obezbjedila svoje učešće u finansiranju zajedničkih projekata za asfaltiranje i rekonstrukciju lokalnih puteva, a ista će se usmjeriti u ona naselja gdje građani obezbjede svoje učešće.
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.g.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	
Mogući implementatori i partneri	

Cilj 13: Održavanje puteva

Pun naziv projekta	Ljetno i zimsko održavanje puteva
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Obezbjediti održavanje puteva u zimskom i ljetnom periodu.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Kvalitetno održavanje i obezbjeđenje uslova za nesmetano odvijanje saobraćaja.
Glavne aktivnosti	Obezbjedeње sredstava i nadzora.
Status implementacije projekta	Obezbjedeđena sredstva za 2007.godinu
Trajanje (mjeseci)	Stalan cilj
Procijenjena vrijednost (KM)	Godišnje 800.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo i Vlada Federacije i Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo i Vlada Federacije i Kantona Sarajevo

Cilj 14: Rekonstrukcija visoko i nisko naponske mreže

Pun naziv projekta	
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izvršiti zamjenu postojećeg kabla UKB-om na cijelom prostoru općine te izgradnja novih trafostanica za elektrifikaciju preostalih sela i uvezivanje dva elektro sistema.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Neprekidno snabdjevanje građana električnom energijom.
Glavne aktivnosti	Nosilac svih aktivnosti je Elektrodistribucija Sarajevo.
Status implementacije projekta	Započete aktivnosti na realizaciji.
Trajanje (mjeseci)	Do 2010.godine
Procijenjena vrijednost (KM)	4.000.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Elektrodistribucija i Kredit od Evropske komisije
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo i Elektrodistribucija Sarajevo

Cilj 15: Izgradnja nove tt mreže

Pun naziv projekta	Izgradnja nove tt mreže
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Uvezivanje preostalih naselja u tt mrežu.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Pokrivanje općine tt mrežom.
Glavne aktivnosti	Pokretanje inicijative od strane općine prema BH Telekomu, obezbjeđenje finansijskih sredstava za realizaciju projekta.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	2007. – 2011.g.
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo i BH Telekom
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo i BH Telekom

Cilj 16: Izgradnja GSM i TV predajnika

Pun naziv projekta	Izgradnja GSM i TV predajnika
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izgradnja GSM i TV predajnika
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo
Svrha projekta i očekivani rezultati	Pokrivenost cijelog prostora GSM i TV signalom.
Glavne aktivnosti	Raspisivanje tendera za nabavku opreme, izgradnja visoko i nisko naponske mreže, postavljanje objekata za smještaj opreme stubova za predajnike i instaliranje opreme.
Status implementacije projekta	Raspisan tender za opremu, obezbjeđeni objekti za smještaj opreme i stubovi i dogovorena izgradnja visoko i nisko naponske mreže.
Trajanje (mjeseci)	24
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, BH Telekom, TVKS
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, BH Telekom, TVKS

STRATEŠKI PRAVAC D:

Razvoj male privrede i poljoprivrede (sa akcentom na proizvodnji organske hrane)

Cilj 17: Edukacija i trening stanovništva u komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji

Pun naziv projekta	Voćarska proizvodnja
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izvršiti edukaciju u voćarskoj proizvodnji (kombinacija teoretske i praktične nastave).
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Sanirati voćne zasade i djelimično izmjeniti voćni sortiment u pravcu proizvodnje oraha sijanca, drenjaka, višnje, a od jagodičastog voća uspostaviti merkatilnu proizvodnju maline i matični zasad borovnice. (U BiH ne postoji proizvođač borovnica, Općina Trnovo ima izvanredne uvjete za ovu proizvodnju)
Glavne aktivnosti	Sačiniti projekte u voćarskoj proizvodnji.
Status implementacije projekta	Nedostatak znanja u voćarskoj proizvodnji su vezani za nedostatak znanja i vrlo mali ili nikakav angažman stručne službe u prijedlogu i provedbi agrotehničkih mjera.
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Opšta zadruga
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Opšta zadruga

Pun naziv projekta	Edukacija stanovništva u komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji
Predlagač	Općina Trnovo i Opšta zadruga
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izvršiti edukaciju u komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji (kombinacija teoretske i praktične nastave).
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Poljoprivredna proizvodnja – od ideje do biznisa.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - sačiniti projekte u poljoprivrednoj proizvodnji, - obezbjediti sredstva, - educirati potencijalne proizvođače, - uspostava komercijalne proizvodnje.
Status implementacije projekta	Postoje proizvođači koji trenutno ne proizvode višak poljoprivrednih proizvoda i proizvodnja je na veoma niskom nivou.
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	10.000,00 KM
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Opšta zadruga
Mogući implementatori i par.	Općina Trnovo, Opšta zadruga

Cilj 18: Podsticanje stanovništva za implementiranje programa jagodičastog voća, voćarstva, pčelarstva, stočarstva i ljekovitog bilja.

Pun naziv projekta	Nagraditi poduzetne
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Nagraditi poduzetne ljude koji među prvima pokrenu projekte koji nisu prije implementirani u regiji.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Stvoriti preduslove za bržu realizaciju ideja.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - edukacija, - obezbjeđenje finansijskih sredstava, - realizacija projekata.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Opšta zadruga
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Opšta zadruga

Cilj 19: Eksperimentalno početi sa komercijalnom proizvodnjom ekološke hrane

Pun naziv projekta	Proizvodnja zdrave hrane i certifikacija
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Ukupnu proizvodnju u modelu robne specijalizovane i mješovite proizvodnje registrirati kao organsku proizvodnju.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Prepoznatljiv organski proizvod na domaćem i inostranom tržištu.
Glavne aktivnosti	Proizvodnju obavljati u potpuno čistom ekološkom ambijentu i isključiti bilo kakva moguća zagađenja. Certifikacija organske proizvodnje.
Status implementacije projekta	Na Općini Trnovo nema registriranih proizvođača organske proizvodnje hrane.
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Opšta zadruga, samostalno
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Opšta zadruga

Cilj 20: Pružanje podrške udruženim poljoprivrednim proizvođačima

Pun naziv projekta	Porodične farme
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	<ul style="list-style-type: none"> - Osposobiti 10-20 robnih proizvođača, - Svu moguću proizvodnju certificirati kao organsku, - Osposobiti proizvodnu svijest kod proizvođača.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Porodična održiva farma, koja obezbjeđuje zapošljavanje i proizvodnju tržišnih viškova radi podmirjenja potreba tržišta.
Glavne aktivnosti	<p>Za uključivanje proizvođača u proces organske organizirane robne proizvodnje neophodno je proći obuku koja obuhvata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizaciju i vođenje biznisa organske farme, tehnička i tehnološka uputstva, - uputstva o standardima certificirane hrane, - uputstva o proizvodnji i - uputstva o zaštiti okoliša.
Status implementacije projekta	Postoje proizvođači ali ne proizvode višak proizvoda za tržište.
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Opšta zadruga, Kreditne linije
Mogući implementatori i partn.	Općina Trnovo, Opšta zadruga

Cilj 21: Razvoj zanata kućne radinosti (pletenje, tkanje, rukotvorine, drveni proizvodi itd.)

Pun naziv projekta	Kućna radinost
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izrada ručnih radova za tržište, zapošljavanje i povezivanje sa turističkom ponudom.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> - Promocija kulturnog i historijskog nasljeđa, - Sticanje znanja i vještina za izradu, - Poboljšavanje ekonomskog stanja žena i njihovih porodica.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - edukacija, - obezbjeđenje finansijskih sredstava i - organizovanje proizvodnje.
Status implementacije projekta	Postoje pojedinačni proizvođači koje treba uz edukaciju i organizaciju osposobiti za organizovanu proizvodnju.
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Budžet općine, kantona
Mogući implementatori i partn.	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, međunarodne organizacije

Cilj 22: Stvaranje uslova za ostvarivanje vlastitih prihoda

Pun naziv projekta	Ostvarivanje vlastitih prihoda
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Stvoriti uslove za ostvarivanje vlastitih prihoda.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	građani
Svrha projekta i očekivani rezultati	
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - javne građa, - parking prostor, - poslovni prostori, - pijaca, - turističke agencije, - javna preduzeća
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. - 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo

STRATEŠKI PRAVAC E:

Razvoj turizma

Cilj 23: Afirmacija i promocija regije za privlačenje domaćih i stranih turista

Pun naziv projekta	Afirmacija i promocija Općine Trnovo
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Afirmacija Općine Trnovo u očima lokalnog stanovništva i upoznavanje lokalnih i stranih turističkih agencija sa mogućnostima ove regije.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Lokalno stanovništvo i agencije
Svrha projekta i očekivani rezultati	Privlačenje domaćih i stranih turista
Glavne aktivnosti	Sistematski u medijima, u turističkim zajednicama regije i Federacije isticati prednosti Trnova kao atraktivne destinacije za: zimsko – sportski, rekreativni, edukativni, poslovni, omladinski, lovni i ribolovni, kongresni, memorijalni, manifestacioni, ekskurzioni, zdravstveni turizam, planinarenje, alpinizam, speleologija, zadovoljavanje raznih hobija i dr.
Trajanje (mjeseci)	Stalni zadatak
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo

Pun naziv projekta	Organizovanje manifestacija, izložbi i promocija
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Promocija prostora, promocija vlastite proizvodnje i ostvarivanje prihoda.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine, turisti, proizvođači
Svrha projekta i očekivani rezultati	Privlačenje domaćih i stranih turista i izlagača, zapošljavanje. Organizovanje manifestacija međunarodnog i lokalnog karaktera, izložbi i promocija.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - uređenje prostora, - organizacijske aktivnosti.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Turistička zajednica Kantona Sarajevo, Opšta zadruga, udruženi poljoprivredni proizvođači
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo, Turistička zajednica Kantona Sarajevo, Opšta zadruga, udruženi poljoprivredni proizvođači

Cilj 24: Projekti Bjelašnica, Igman i Jahorina

Pun naziv projekta	Bjelašnica i Igman
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izgradnja modernih sportsko - rekreacionih centara.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani Općine Trnovo, Kantona Sarajevo, Federacije, BiH i šire
Svrha projekta i očekivani rezultati	Realizacijom Provedbeno – planskih dokumenata na ovim prostorima izgradio bi se jedan od najmodernijih sportsko – rekreacionih centara. Stvorili bi se uslovi za razvoj turističke privrede Općine Trnovo, Kantona sarajevo pa i šire, izgradili bi se smještajni kapaciteti, obnovile postojeće staze i vertikalni transport, izgradile bi se nove staze i vertikalni transport na potezu Šiljak – Donja grkarica, Šiljak – Štinji do i Gojčinova ravan – Jarčev kamen, razvila bi se sportsko – rekreaciona ponuda, izgradnjom sportskih terena na Gornjoj grkarici i Velikom polju, izvan prostora Igmana i Bjelašnice izgradili bi se uslužni objekti (planinske kuće i bungalovi).
Glavne aktivnosti	<p>UP Bjelašnica I – dovršetak gradnje započetih objekata</p> <p>UP Bjelašnica II:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada glavnih projekata infrastrukture i izgradnja infrastrukture, - Raspisivanje tendera i dodjela lokacija za gradnju, <p>UP Gornja grkarica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje Urbanističkog projekta (donošenje odluka o usvajanju i provođenju plana), - Rješavanje imovinsko pravnih odnosa, - Izrada glavnih projekata infrastrukture i izgradnja infrastrukture, - Raspisivanje tendera. <p>Regulacioni plan sportsko – rekreativni centar Donja Grkarica, Preško polje, Kolijevka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Donošenje odluke o pristupanju izradi Regulacionog plana, - Izrada plana, utvrđivanje nacrtu plana, javna rasprava i usvajanje plana, - Donošenje odluke o pristupanju izradi Urbanističkog projekta, i njegovo usvajanje, - Izrada projekata infrastrukture i njihova izgradnja, - Raspisivanje tendera i dodjela lokacija. <p>Regulacioni plan sportsko – rekreativni centar Igman.</p>
Status implementacije projekta	<p>Bjelašnica I faza – realizacija ovog projekta je u završnoj fazi (u 2007.godini očekuje se završetak izgradnje svih predviđenih objekata)</p> <p>Bjelašnica II faza – urađen i usvojen Urbanistički projekat, izabrano idejno rješenje centralnih sadržaja u okviru ove faze koje je potrebno ukomponirati sa već usvojenim Urbanističkim projektom Bjelašnica II faza.</p> <p>Gornja grkarica – utvrđen nacrt plana i provedena javna rasprava</p>
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo i Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo i Kanton Sarajevo

Pun naziv projekta	Regulacioni plan Jahorina
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Otvaranje prostora za izgradnju novih turističkih sadržaja i uvezivanje sa sportsko rekreacionim centrom Jahorina.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani, turisti
Svrha projekta i očekivani rezultati	Izradom provedbeno planskog dokumenta stvorili bi se uslovi za proširenje turističke ponude na području općine i stvorile pretpostavke za uvezivanje sportsko rekreacionih centara Bjelašnica i Jahorina.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Donošenje odluke o pristupanju izradi Regulacionog plana, - Izrada plana, utvrđivanje nacrtu plana, javna rasprava i usvajanje plana, - Donošenje odluke o pristupanju izradi Urbanističkog projekta, i njegovo usvajanje, - Izrada projekata infrastrukture i njihova izgradnja, - Raspisivanje tendera i dodjela lokacija.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo

Pun naziv projekta	Zajednica sela
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Otvaranje prostora za izgradnju novih turističkih i poljoprivrednih sadržaja.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani, turisti
Svrha projekta i očekivani rezultati	Izradom provedbeno planskog dokumenta stvorili bi se uslovi za proširenje turističke ponude na području općine.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Donošenje odluke o pristupanju izradi Regulacionog plana, - Izrada plana, utvrđivanje nacrtu plana, javna rasprava i usvajanje plana, - Donošenje odluke o pristupanju izradi Urbanističkog projekta, i njegovo usvajanje, - Izrada projekata infrastrukture i njihova izgradnja, - Raspisivanje tendera i dodjela lokacija.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	

Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo

Cilj 25: Kreiranje projekata za razvoj ruralnog turizma i zapošljavanje stanovnika u toj oblasti

Pun naziv projekta	Eko – etno sela
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Obnova postojećih katunskih naselja i izgradnja novih. Izgradnja eko – etno sela.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Razvoj ekoturizma u mjesnim zajednicama Općine Trnovo zasnovana na lokalnim prirodnim resursima, tradiciji i ljudskim potencijalima uz primjenu ekoloških standarda za očuvanje životne sredine i zapošljavanje stanovnika.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - izraditi projekte, - izvršiti izbor izvođača radova, - obezbjediti dodatna finansijska sredstva za realizaciju cjelokupnog projekta.
Status implementacije projekta	Obezbeđen dio sredstava od strane Vlade Katalonije putem Fondacije lokalne demokratije za izgradnju katuna i rekonstrukciju postojećih stambenih objekata. Za eko – etno selo u Vrelima izvršen izbor vršioca usluge za izradu projektne dokumentacije.
Trajanje (mjeseci)	2007. - 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Vlada Katalonije, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Fondacija lokalne demokratije

Pun naziv projekta	Razvoj turističkih kapaciteta i usluga
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Unaprijediti turističku ponudu na cijelom prostoru.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine, turisti
Svrha projekta i očekivani rezultati	Razvoj turističke ponude, zapošljavanje, uređenje prostora
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - projekat biciklističkih staza, - hodački itinereri, - turistička signalizacija i karta, - izrada agri vodiča, - eko prodavnica, - staze za turno skijanje.

Status implementacije projekta	Za turističku signalizaciju postoji projektno rješenje i obezbjeđena su finansijska sredstva za realizaciju dijela projekta. Za jednu biciklističku stazu urađen glavni projekat.
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, OdRaz, Kanton Sarajevo, Turistička zajednica Kantona Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, OdRaz, Kanton Sarajevo, Turistička zajednica Kantona Sarajevo

Cilj 26: Zaštita prirodnog i kulturno – historijskog nasljeđa

Pun naziv projekta	Prirodno i kulturno – historijsko nasljeđe
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Kompletiranje i evidentiranje prirodnog i kulturno – historijskog nasljeđa.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine, Kantona i BiH
Svrha projekta i očekivani rezultati	Zaštita prirodnog i kulturno historijskog nasljeđa
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Kompletiranje i evidentiranje prirodnog i kulturno – historijskog nasljeđa (meteorološka stanica na vrhu Bjelašnice, spomenik austrougarskom oficiru), - Plansko korištenje resursa i prostora, - Uspostava ekoloških osnova prostornog planiranja, - Uspostava mjera konzervacije ugroženih vrsta i zajednica na određenim lokalitetima. - Nastavak radova na izgradnji hair česama u selima
Status implementacije projekta	Zavod za zaštitu kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa Sarajevo uradio je djelimično revidiran postojeći spisak kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa.
Trajanje (mjeseci)	2007. - 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Zavod za zaštitu kulturno – historijskog i prirodnog nasljeđa

STRATEŠKI PRAVAC F:

Unaprijeđenje kulture i sporta

Cilj 27: Izgraditi domove kulture u svim MZ

Pun naziv projekta	Izgradnja domova kulture
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Mjesne zajednice
Cilj(evi) projekta	Zadovoljavanje kulturnih potreba građana Općine Trnovo.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Izgradnja višenamjenskih objekata za potrebe građana Općine Trnovo.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - obezbjeđenje sredstava, - izrada projekata,
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	2007. – 2011.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partneri	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo

Cilj 28: Nastaviti izgradnju sportskih ploha, terena i sportskih dvorana

Pun naziv projekta	Nastavak izgradnje sportskih ploha, terena i sportskih dvorana
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	Izgradnja sportskih ploha, terena i sportskih dvorana.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine
Svrha projekta i očekivani rezultati	Obezbjediti dovoljan broj otvorenih i zatvorenih sportskih objekata za razvoj sporta i rekreacije na prostoru općine.
Glavne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - dovršiti salu u Dejčićima, - postojeće sportske plohe opremiti potrebnim mobilijarom i ogradom, - izvršiti izbor izvođača radova.
Status implementacije projekta	Obezbjeđena finansijska sredstva.
Trajanje (mjeseci)	2007. - 2008.
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo
Mogući implementatori i partn.	Općina Trnovo, Kanton Sarajevo

STRATEŠKI PRAVAC G:

Unaprijeđenje zdravstvene i socijalne zaštite

Cilj 29: Javno zdravlje i socijalna problematika

Pun naziv projekta	Pokrivenost primarnom zaštitom
Predlagač	Općina Trnovo
Lokacija projekta	Općina Trnovo
Cilj(evi) projekta	<ul style="list-style-type: none"> - U cilju unaprijeđenja kvaliteta povećati broj ljekara i stomatologa, - Izgraditi ambulantu i apoteku na Babinom dolu, - Opremiti ambulante u svrhu funkcionalnosti i mobilnosti medicinskih timova.
Kratak opis svih ciljnih grupa i njihovih potreba	Građani općine, posjetioci
Svrha projekta i očekivani rezultati	Kvalitetna zdravstvena zaštita građana.
Glavne aktivnosti	- pokrenuti inicijativu prema Ministarstvu zdravstva Kantona Sarajevo.
Status implementacije projekta	
Trajanje (mjeseci)	
Procijenjena vrijednost (KM)	
Mogući izvori finansiranja	
Mogući implementatori i partneri	

Broj: .....
Trnovo; .....

Predsjedavajući Općinskog vijeća Trnovo
Selim Hamzić